

9.527
740.42(447.1)

УНИВЕРЗИТЕТ

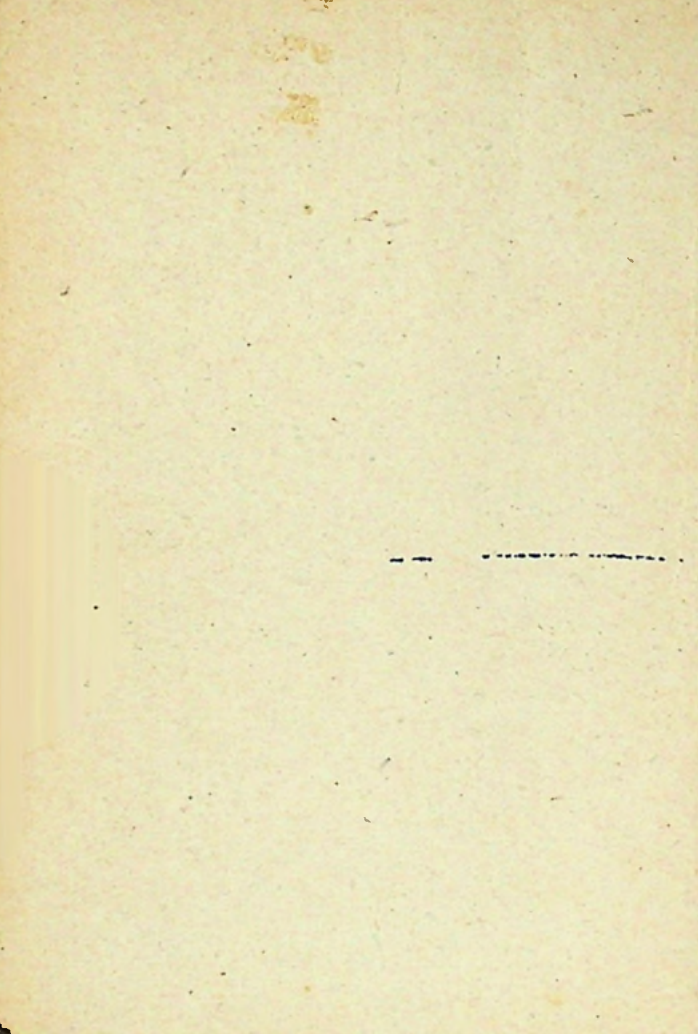
15 — 18

C VIII

Моме Марковић

ПРЕГЛЕД
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ
У СРБИЈИ

★
КНУ
БЕОГРАД
1947

9.527

ЧУВАЈТЕ СЕ!

рој читаоца

Читалац

5025

Марковић Момча

40.921497.11

Трећег народ. слоб.

Занимање

борбе у Србији

Адреса

Београд 1947

Сигнатура
књигеДатум
враћањаСигнатура
књигеДатум
враћања

1509

8/VI

328

16/II

132

26/II

166

18/1-

237

3.11.44

149

30.1.45

180

31.1.45

Miss M. S. G.

НАРОДНИ УНИВЕРЗИТЕТ

15—18

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ“
ЛЕСКОВАЦ

1 9 4 7

УРЕЂУЈЕ РЕДАКЦИОНИ ОДБОР
Одговорни уредник Душан Б. Чолић
Напог корица: Ђорђе Андрејевић-Кун
Илустрације: Ђорђе Андрејевић-Кун и Милош Бајић
Издање Коларчевог народног универзитета
Београд, Студентски трг бр. 5

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
РАДОЈЕ ДОНИЧОВИЋ
ПЕСКОВАЦ

МОМА МАРКОВИЋ

ПРЕГЛЕД НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ У СРБИЈИ

НАБАВЉЕНО
БР. 1203

А-11-427

1203

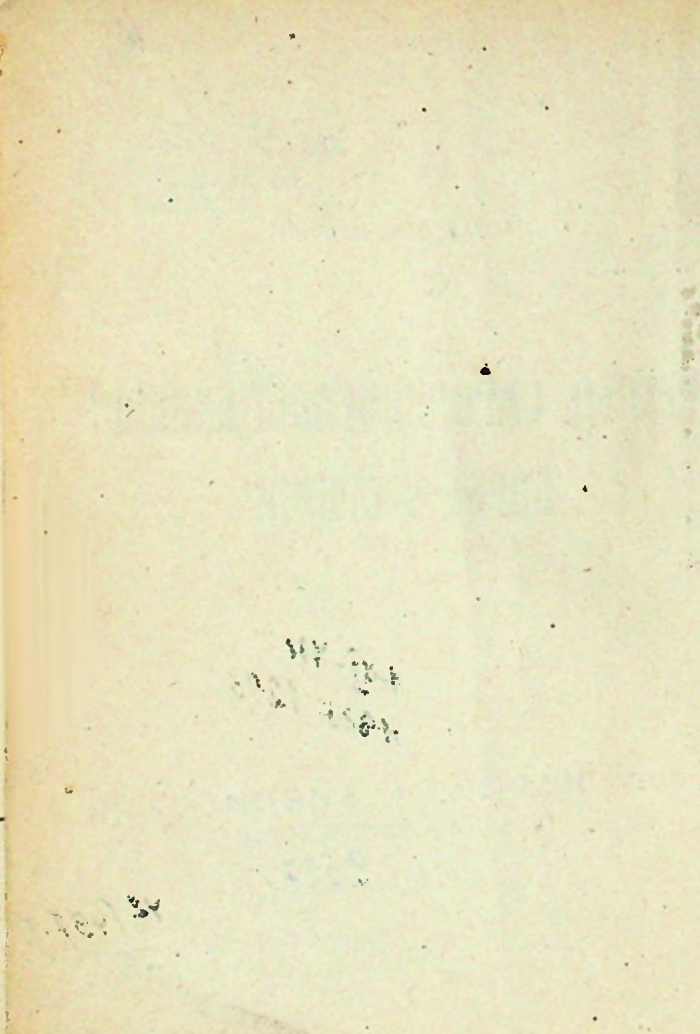
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСКОВЦА

Бр. 9527

С рунд

940 42 (49)

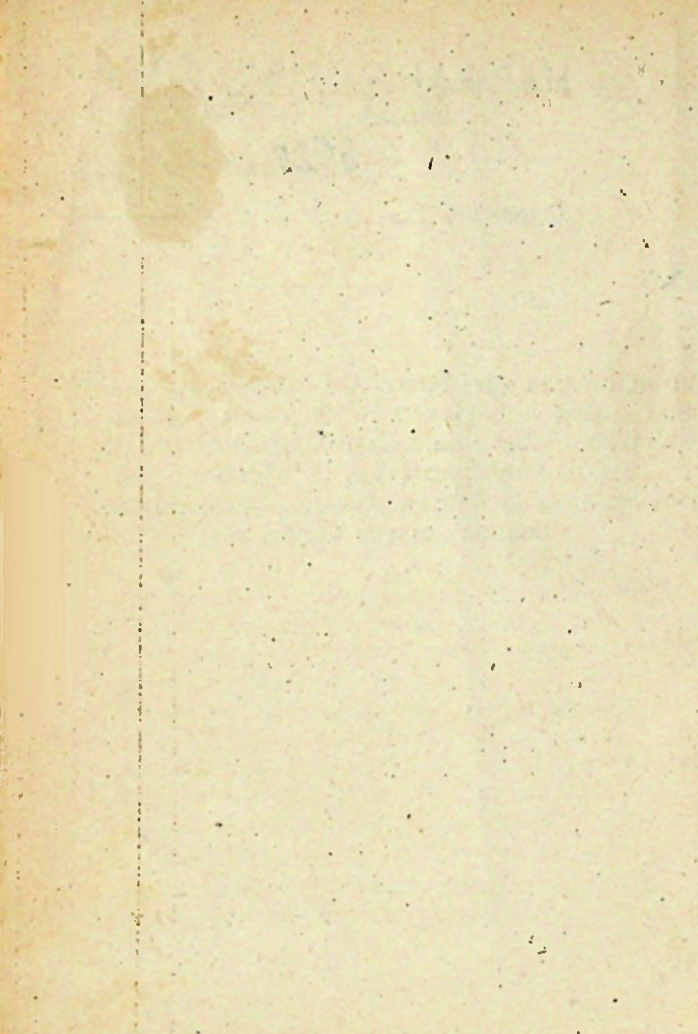
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ЛЕСКОВЦА

Бр. 6025

Одељење С Служба VIII

Као основа за овај преглед народноослободилачке борбе послужило је предавање одржано 7 јула 1946 године на Коларчевом народном универзитету у Београду.

Овај преглед је прилог за историју народноослободилачке борбе.

ПРЕГЛЕД НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ У СРБИЈИ

Синови слободарског српског народа, на позив и под вођством Комунистичке партије Југославије, под руководством друга Тита, 7. јула 1941. године отпочели су борбу против фашистичких поробљивача, за ослобођење наше домовине, за срећну будућност наших народа.

Српски народ стварао је своју слободарску историју кроз тешке патње и славне победе, кроз крв и огањ ослободилачких ратова, кроз велике жртве пале за његову част, за слободу и независност. Јуначке ослободилачке борбе српског народа, вођене кроз векове, браниле су не само Србију, већ и Европу од турских завојевача са Истока и биле најбољи доказ велике љубави према слободи, коју никада нико није могао да угуши.

Такве слободарске традиције, такав слободољубиви дух српског народа одразио се и

у демократском покрету, који је пре рата водио борбу против ненародних режима бивше Југославије.

Врхунац тога демократског, слободарског и борбеног покрета српског народа био је Јулски устанак. Србија, колевка ослободилачких ратова, устаничка и слободарска Србија, развила је 7 јула 1941 године заставу слободе и пошла тешким путем, путем славе и части.

За овај пут она се припремила у бурним данима уочи рата, у оштрој борби против фашизма и фашизму наклоњених режима Петра Живковића, Јефтића, Стојадиновића и Мачек-Цветковићеве владе, агентуре хитлеровске Немачке. Основе антифашистичког покрета биле су уствари још тада постављене.

ИЗДАЈА ВЛАДЕ И СЛОМ СТАРЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Хитлерово продирање у Европу и политичко и економско поробљавање малих држава угрожавало је њихову независност, али су ненародне владе које су пре рата биле на власти, упркос свему, водиле политику издаје — служиле директно завојевачу. Профашистичка политика управљача Мађарске, Румуније, Бугарске, — чији је резизионизам одмах по за-

вршетку Првог светског рата вешто подржан и потпириван од фашистичких империјалиста, — довела је те земље у блок Осовине, и оне су тако постале верни савезници и слуге Хитлерове.

Још 1938 године, после окупације Аустрије, када је застава са кукастим крстом пободена на нашим северним границама, Комунистичка партија Југославије је указивала на опасност, захтевајући да се предузму мере за обезбеђење наше слободе и независности. „Хитлер је на граници!“ — то је била парола, то је био поклич Комунистичке партије. Међутим, противнародне клике, које су узурпирале власт, и које су се одржавале на власти уз помоћ Хитлера, почеле су све више да везују судбину Југославије за судбину Хитлерове Немачке, предајући нашу независност у руке фашистичким империјалистима.

Широм Југославије, под вођством Комунистичке партије, народне масе су давале отпор таквој издајничкој политици, упркос крвавом терору који је предузела противу свих антифашиста профашистичка влада Цветковић—Мачек. Врхунац таквог демократског расположења народа претстављао је 27 март 1941 године, када су народне масе збациле издајничку владу и срамни 25-мартовски пакт.

Вал народног покрета од 27 марта био је одговор народа на издају и издајничку политику владајуће клике.

Искоришћавајући борбено расположење народа, на управу земље дошла је влада генерала Симовића, агентура енглеског империјализма, која није ни хтела ни била способна да одлучно крене другим путем, што је касније потврдила и својим држањем у емиграцији.

Ма да је на управу земље дошла влада коју народ није желео, ипак је код народних маса порасло уверење у себе, уверење да се властитим снагама може извојевати боља судбина и осигурати лепша будућност.

Народне масе су захтевале од нове владе да одмах, када је рат постао очигледан и неминован, предузме све потребне припреме за одбрану наше независности.

Упркос несразмерном односу снага, упркос брзим и лаким победама фашистичке војске у другим европским земљама, народне масе су биле вољне да бране нашу независност. Оне су, научене примерима из своје историје и херојским борбама које је организовала Комунистичка партија, биле сигурне, да никада не могу бити покорени они народи, који се боре за своју слободу. Наш народ је

знао да га је борба увек снажила, чак и онда када је водио борбу са далеко надмоћнијим непријатељем, чак и под неповољним спољно-политичким условима и под спољним притиском. Он је од вајкада био спреман радије на борбу, него да дозволи да га непријатељ мирног и покорног уништава.

Комунистичка партија Југославије је, пре свега, послала све своје чланство као добровољце у војску, да би појачала њену отпорну снагу и да би комунисти својим залагањем и пожртвовањем били пример дисциплине и борбености. Међутим, војска, у чијим су редовима, како у врховима тако и на свим командним и руководећим положајима, седели петоколонаши и капитуланти, у кратко-трајном рату, капитулирала је упркос јасно испољеној спремности за борбу. Део официрског кадра, нарочито вишег кадра, био је деморалисан и корумпиран од стране хитлеровских шпијунских агентура у Југославији, петоколонашки расположен, васпитаван не за борбу против фашистичких непријатеља, већ за борбу против сопственог народа. То њихово држање потврђено је и касније издајничком делатношћу за време окупације.

ПРИПРЕМЕ ЗА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧ- КУ БОРБУ

Априлски слом није деморалисао наше народе. Као што су порази 1813 године, 1876 и 1915 године били привремени, после којих су предузимана нова наступања, тако су народне масе и у априлском сломену 1941 године виделе само привремени пораз. Управо, то није ни био пораз народа, већ слом армије и државе, на чијем се челу налазила противнародна и издајничка клика, на челу са монархијом.

Догађаји од 25 марта 1941 године и априлски дани показали су сву трулост старе Југославије, сву гнусну издају њеног дотадашњег политичког и војног руководства. Али се тих дана, исто тако, испољило и јунаштво и spremност наших народа за борбу.

Згазивши нашу независност и поробљавајући нашу земљу окупатори су предузели уништавање наших народа, помоћу политике завађања и раздора. Бесомучна пљачка и истребљивање наших народа, бес и осветничка мржња због нашег држања, то су били први дани окупаторске владавине.

Комунистичка партија Југославије позвала је народ на отпор, завршавајући последње

припреме за борбу, организоване од стране Војне комисије која је била формирана још у јесен 1940 године. Проглас Централног комитета Комунистичке партије Југославије од 1 маја 1941 године позивао је „у борбу против окупатора и њихових слугу у земљи, против расприривања националне мржње, а за братство народа Југославије...“ Обраћајући се омладини, проглас наглашава следеће: „Комунистичка партија те позива да будеш у првим редовима народне борбе против империјалистичких завојевача...“

Војна комисија Комунистичке партије Југославије образована је у јесен 1940 године, да би радом у војсци појачала способност за отпор: дизањем морала, борбом против „пете колоне“, а у случају капитулације да би предузела руководство. Првих дана окупације она је реорганизована и претворена у Главни штаб партизанских одреда Југославије, и касније у Врховни штаб.

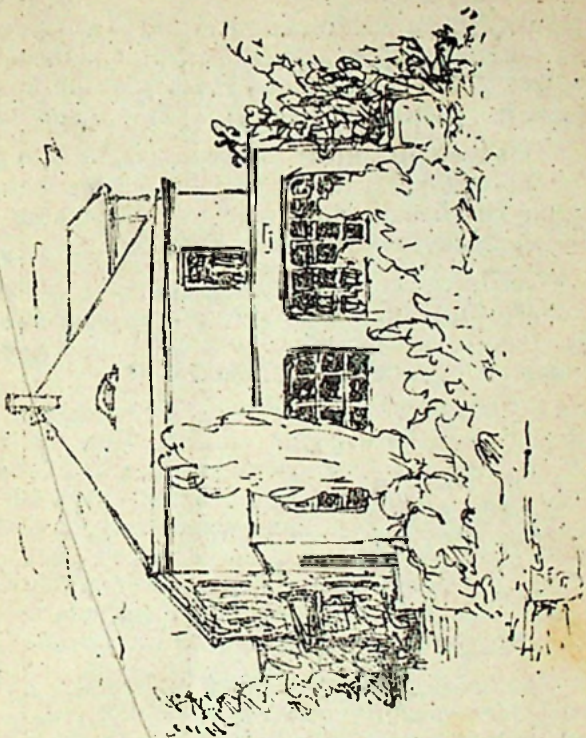
ПОЧЕТАК НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА У СРБИЈИ

Нападом Немачке на Совјетски Савез створен је повољан тренутак за отпочињање борбе, јер се нагло изменио политички и војнички положај у свету.

Непријатељ је одмах покушао да ову чиненицу искористи против народноослободилачког покрета, сипајући лажи и клевете против наше борбе, против оправданости нашег отпора. Насупрот свим тим лажима, ми нарочито подвлачимо, да би без Црвене армије сваки наш покушај борбе био неуспешан. Да није било Црвене армије, која је својом херојском борбом везивала огромне снаге немачке војске, зар би ми могли да отпочнемо борбу, а камоли да данас имамо своју независност и своју слободну демократску државу, Федеративну народну републику Југославију.

Борба Црвене армије омогућила нам је дизање устанка, јер је вера нашег народа у снагу и моћ Црвене армије, у братску словенску Русију, била безгранична. Борба Црвене армије била је највећа гаранција да у нашој народноослободилачкој борби нећемо бити сами, да наша борба неће бити узалудна. Заједничка борба два наша братска народа била је најбоља гаранција да ће се заједнички подухват завршити пуном и правом победом.

На сам дан напада Немачке на СССР — 22 јуна 1941 године — Централни комитет Комунистичке партије Југославије издао је проглас у коме је позвао народе Југославије у оружану борбу и дао одређене задатке.

Милош Бајић. Кућа на Дедињу у Београду у којој је одржан састанак Централног комитета и Комунистичке партије Југославије, на коме је донета одлука о оружаном устанку против окупатора.

Одмах после тога, 23 јуна, одржан је састанак Покрајинског комитета КПЈ за Србију, на коме су израђени конкретни задаци и извршен распоред чланова Покрајинског комитета по разним крајевима Србије за акцију.

Чланови Комитета одмах одлазе на терен да организују устанак. Широм целе земље врше се убрзане припреме да се у најповољнијем тренутку отпочне са борбом.

Као што се пре тога народ био одазвао позиву Комунистичке партије и склањао оружје, тако се и сада одазвао позиву за борбу и износио оружје из скровишта.

У оваквим околностима састао се 4 јула 1941 године Централни комитет Комунистичке партије Југославије. Састанком је руководио друг Тито, који је изложио ситуацију и предложио да се одмах приступи организовању партизанских одреда и да се одмах отпочну оружане акције. Предлог је био у целости прихваћен и донета је историска одлука о оружаном устанку против окупатора.

По овој одлуци одређени су одмах и делегати Централног комитета за сваку земљу са најширим овлашћењима за рад. Одлучено је да за Црну Гору одмах отпутује Милован Ђилас-Ђидо, за Босну и Херцеговину Светозар Вукмановић-Темпо, за Србију Сретен Жујо-

вић-Црни, за Хрватску Владо Поповић, који је приступио организовању партизанских одреда у Хрватској са Радом Кончаром. Едвард Кардељ се тада налазио у Словенији и њему је одмах упућена порука да хитно организује партизанске одреде у Словенији и да одмах дође у Београд.

Друг Тито, Александар Ранковић-Марко, Иван Милутиновић и Иво-Лола Рибар остали су у Београду, одакле су у прво време руководили борбом у читавој земљи.

Овлашћеним делегатима дата су одмах и детаљна упутства у погледу организовања партизанских одреда.

Партизанске одреде било је потребно образовати углавном дуж саобраћајних линија. У прво време ови одреди су имали да буду мали, лако покретни и, према томе, способни да се брзо и лако пребацују с места на место и на већим растојањима. Први партизански одреди имали су као главни задатак кидање саобраћајних веза, разарање мостова и тунела, уништавање непријатељских возова и сл., а такође и нападе на индустриска постројења која су служила окупатору.

Рад Војне комисије Централног комитета КПЈ, показао је овде своје резултате. Повсизивање родољуба напредних снага било

је већ извршено, а у сваком већем месту имала је комисија свога повереника, који је имао дужност организатора и задатак да спроводи све мере и наређења Војне комисије. У Београду су одреди били формирани по рејонима и десетинама.

Захваљујући овој већ постојећој организацији, могла је брзо и енергично да се спроведе одлука о дизању устанка против окупатора.

Као званичан дан за почетак оружане борбе сматра се 7 јули, дан када је планула прва пушка у ваљевском округу, у Белој Цркви. Тога дана Рађевска партизанска чета, на челу са Жиком Јовановићем-Шпанцем, новинаром из Ваљева, дошла је на народни скуп у Белу Цркву код Крушња. Ту су одржали велики збор, на коме су позвали народ да се диже у борбу против окупатора и његових слугу. Ту су планули први устанички хитци, које је испалио Жика Јовановић-Шпанац.

Тога истог дана када је планула прва устаничка пушка у Белој Цркви, на Космају се формирао Космајски партизански одред, у Шумадији I и II шумадиски партизански одред, а у Зајечарском округу формирао се Зајечарски партизански одред. Тих дана, у разним крајевима Србије, отпочеле су акције против окупатора и њихових слугу, тих дана ши-

ром целе земље ницали су партизански одре-
ди, а нови борци одлазили у редове партиза-
на, у борбу за слободу свог народа.

Централни комитет Комунистичке партије
Југославије упутио је 12 јула народима Југо-
славије позив на устанак. У овоме позиву се
каже:

„Наша земља поробљена је и опљачкана од
истих злочинаца који се дрзнуше да дигну
своје окрвављене канџе на Совјетски Савез.
Ви сте били побеђени у рату, али нисте поко-
рени. Славне традиције борби за праву и сло-
боду ваших дедова не смеју бити заборавље-
не. Сада је време да покажете да сте достој-
ни потомци својих славних предака. Сада је
време, сада је куцнуо час да се дигнете сви
као један у бој против окупатора и њихових
домаћих слугу, крвника нашег народа. Не пре-
зајте ни пред каквим терором непријатеља.
На терор одговарајте масовним ударом по
најосетљивијим тачкама фашистичких окупа-
торских бандита. Уништавајте све што кори-
сти фашистичким освајачима. Не дозволимо
да наше железнице превозе ратни материјал
и друга сретства која служе фашистичким
хордама у њиховој борби против Совјетског
Савеза. Створимо од наше земље опседнуту
тврђаву за фашистичке освајаче.“

Обраћајући се српском народу, проглас
Централног комитета каже:

„Срби! Ваши најбољи синови већ се боре
по брдима против фашистичких угњетача. Но
то није довољно, читав српски народ мора да
помаже те борце и њихову борбу. Сви они
који могу и који су способни нека ступају у
партизанске одреде.

Фашистички окупатори осећају тај снажан
отпор српског народа и зато настоје да по сва-
ку цену створе од домаћих изрода своје оруж-
је, своју потпору. Они су ту потпору нашли
у презреном издајници Љотићу, у такозваним
комесарима на челу са крвником Аћимови-
ћем, они су ту потпору нашли у шачици по-
лициских паса, као што су Драги Јовановић,
Вујковић, Бећаревић, Космајац и други. Ти
изроди српства хватају по улицама и кућама
комунисте и друге народне борце који се боре
за своју слободу и предају их у руке фаши-
стичких освајача који поробише и опљачка-
ше твоју земљу. Они стрељају у масама све
твоје синове.

Српски народе, шта су заслужили ти изро-
ди? Заслужили су не само твој презир, него
и срамну смрт издајница која их мора пре или
касније стићи. Срби, онемогућите те изроде
да спроводе у дело наредбе својих окупатор-

ских фашистичких господара. Сав српски народ мора дати најжешћи отпор тим слугама освајача.“

Централни комитет је позвао хрватски народ да одмах устане против окупатора и издајника Павелића и усташа, као што су позвани и сви народи Југославије да устану за своју слободу.

Одмах затим издао је и Покрајински комитет за Србију проглас, који се завршава речима: „Напред, у ослободилачку борбу против окупатора и њихових слугу — за слободу, за част, за националну независност!“

За кратко време, у низу борби, уништене су све жандармериске станице, а жандарми сатерани у градове. Жандармериске претстраже — извидничке патроле окупатора биле су размештене и по селима и зато је било неопходно потребно да се оне разбију и тиме окупатору онемогући контрола и пљачка наше земље. Поред уништавања жандармериских станица, уништаван је и цео апарат старе Југославије који се ставио у службу окупатору: општинске управе, финансиске контроле, пореске управе, среска начелства итд.

Први најважнији задатак био је како уништење окупатора, његове живе силе (заседе на друмовима и напади на гарнизоне), тако и

свих материјалних средстава која би могла да му послужи: саобраћај, телефонске и телеграфске везе, индустриска и војна постројења.

У Београду се најраније почело са акцијама, у којима се нарочито истицала омладина. Омладина је својим акцијама не само збунила окупатора и све његове слуге, већ је још више подигла морал и борбеност народа и много допринела развијању устанка не само у Србији, већ и у читавој Југославији.

Смелост и јунаштво београдске омладине били су пример свим родољубима како се треба борити за слободу своје земље. Цео наш народ и данас памти и дуго ће му бити у сећању оне прве акције у Београду, када је иза сваког угла претила смрт окупатору и његовим слугама. Горели су камиони, буктали су свежњеви издајничке штампе, сечени су телефонски каблови, бушене гуме на аутомобилима, сечене бандере, исписиване борбене пароле. Окупатор се осећао као опседнут. Палење гараже у Гробљанској улици, дизање у ваздух слагалишта муниције на Ташмајдану, пожар у Ауто-команди, ослобођење из болнице друга Александра Ранковића, биле су нарочито успеле акције у Београду.

Окупатор је, уз помоћ слугу, уложио све снаге да Београд очисти од родољуба-освет-

Милош Бајић: Масовно дотеризање родољуба у логер
на Бањици.

ника. Али, упркос претњи, стрељања, вешања, хапшења, Београд је давао отпор, Београд се борио, као што је и увек, у свима борбама које су водили наши народи, Београд предњачио.

У историји наших народа Београд је увек имао важну улогу. Вековима су се о Београд отимали разни завојевачи; тврђаве Београда заливане су крвљу Византинаца и Мађара, Аустријанаца и Бугара, Немаца и Турака. Мењали су се много пута различити господари. Палили су 1813 године Турци Београд, бомбардовали су га 6 априла 1941 године Хитлерови „штука“-бомбардери; убијани су родољуби за време турске владавине, исто тако као што су у главњачи управе града убијани борци за народну слободу; 1814 године набијен је на колац Ђакон Авакум у београдском граду; 17 августа 1941 године петорица родољуба обешени су на Теразијама. Али све то није могло од Београда да направи покорени и робовски град.

За све време окупације комунисти и остали антифашисти Београда неуморно су радили. Стотине и стотине бораца послао је Београд у партизанске одреде. Београдски борци, нарочито радници, уносили су дух дисциплине и борбености у партизанске одреде, постајући брзо руководиоци и били пример свим борцима.

Нарочито треба подвући улогу Београда у народном устанку. И то не само зато што је Београд први отпочео са акцијама, него и зато што је у њему организован устанак поробљене Југославије. Ту је било седиште руководства оружаног устанка. Београд је чувао друга Тита. Ту су скриване илегалне штампарије. За цело време окупације у Београду је било седиште Главног народноослободилачког одбора и Покрајинског комитета КПЈ за Србију. У њему су штампани летци, књиге, брошуре и друго.

Напоредо са првим акцијама у Београду, развијале су се и акције у свим крајевима. За кратко време цела Србија је била преплављена партизанским одредима.

ШИРЕЊЕ УСТАНКА И ФОРМИРАЊЕ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

Устанак се прво разбуктао у Западној Србији.

Од акција на железничке станице, заседа на друмовима, прешло се у напад на веће гарнизоне непријатеља и на градове.

Ужички одред формиран је јула месеца 1941 године. Први командант био је Душан Јерковић, а комесар Милинко Кушић. Од стране Покрајинског комитета Комунистичке партије за Србију послат је у ужички округ професор Милан Мијалковић.

Одред већ првих дана врши успешне акције на саобраћајне везе и непријатељске транспорте. Нарочито значајне акције постижу ужичка и златиборска чета на комуникацији Вишеград—Ужице и пожешка и ариљска чета на комуникацији Пожега—Ариљс—Ивањица. Тим акцијама је скоро потпуно био онемогућен саобраћај окупатора.

Ужички одред је, осим тога, организовао читав низ заседа на непријатељске колоне. Међу значајнијим је напад на колону Немаца код Вирова, 28 августа 1941 године, када су Немци потучени и враћени натраг у Пожегу.

Успешна акција противу немачке моторизоване колоне извршена је августа месеца и у Субјелу код Косјерића. Борба је вођена цео дан; немачкој моторизацији дошла је у помоћ и авијација. Од значајних акција је и борба са немачком колоном код Годовика, 20 септембра, када су Немци разбијени и, уз велике губитке у паничном бегству протерани од ужичког одреда до саме Пожеге.

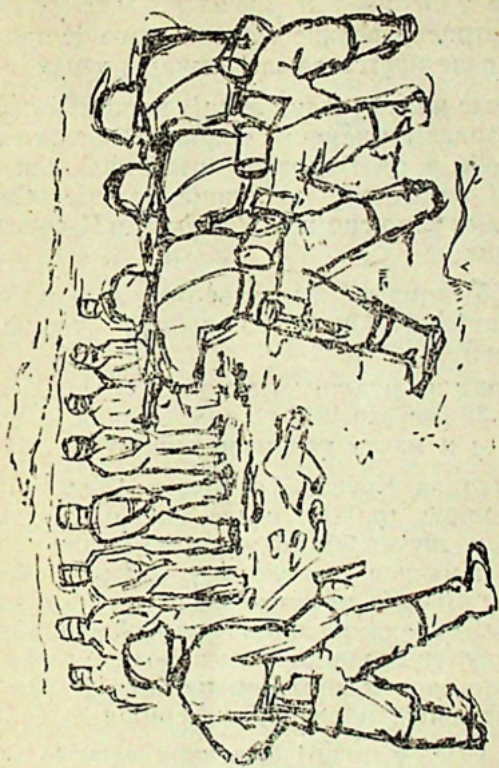
Милош Бајић: Извођење родољуба из бањичког логора
на масовно стрелање.

Напоредо са уништавањем комуникација и постављањем заседа, Ужички одред врши успешно акције и на градове. Већ 28 августа ослобођено је Ариље, 22 септембра Пожега, а 25 септембра ослобођен је цео ужички округ и Ужице тада постаје седиште Врховног штаба и центар устанка.

Ваљевски одред формиран је крајем јуна месеца 1941 године, по одлуци донетој на састанку у Ваљеву 23 јуна. Командант одреда је био Здравко Јовановић, а политички комесар Милосав Милосављевић.

Од стране Војне комисије у овај крај био је делегиран Милош Минић. Овај одред је био један од најјачих у Србији и он је, у сарадњи са Мачванским одредом, извршио низ успешних акција и великим победама над окупатором много је допринео развоју устанка у Србији.

Ваљевски одред је своје нападе усмерио нарочито на железничку пругу Београд—Чачак и Лајковац—Ваљево. Значајна акција је и напад на немачки воз у железничкој станици Лајковац, затим напад на ЉБиг извршен 9 августа и напад на Лајковац извршен 15 августа. У Лајковцу је уништена железничка ложионица, железничка водоводна инсталација и 2 локомотиве.

Ђорђе Андрејевић — Кун: Стрелјање родољуба из бањичког логора
у Јајинцима код Београда.

Извршени су такође и напади на немачке колоне у Мушићу и Врачевићу, где су Немци претрпели велике губитке, што је такође у оне дане претстављало значајан успех.

После низа успешних акција на комуникације и нападе на немачке колоне, Ваљевски одред добија од Врховног штаба задатак да, очисти територију до линије Ваљево—Суворбор, да се тамо споји са Ужичким и Чачанским одредом.

У бојевима за извршење овог задатка најзначајније су битке за рудник Столице и Крупањ.

Напад на рудник антимона Столице извршен је 30 августа 1941 године. Рудник је ослобођен, а немачки гарнизон уништен.

Битка за Крупањ, отпочета 1 септембра 1941 године, трајала је два дана и две ноћи. Немачки „штука“-бомбардери помагали су одбрану немачког гарнизона у Крупњу. Међутим, ни то није помогло фашистичким освајачима. Борба се завршила ослобођењем Крупања и потпуним уништењем немачког гарнизона. Само заробљених Немаца било је око 40, а заплењен је и велики материјал.

Тако је у првој половини августа била ослобођена цела територија рађевског, азбуковачког и јадранског среза, сем градова

Крупња, Лознице, Љубовије и Бање Ковиљаче, које су Немци успели да задрже још неко време.

Један од значајних догађаја у борби Ваљевског партизанског одреда јесте блокада Ваљева. Блокада Ваљева је трајала око два месеца. У њој је учествовао Ваљевски одред и један батаљон Посавског одреда. У блокираном Ваљеву био је немачки гарнизон у јачини 3—5.000 војника. Скоро свакодневно су вођене борбе како са јединицама гарнизона у Ваљеву, тако и са немачким јединицама које су се пробијале у Ваљево у помоћ опкољеном гарнизону. Немци су били присиљени да и авијонима добацују храну опкољеном гарнизону у Ваљеву.

Мачвански одред је формиран у првој половини јула 1941 године у Глушцима. Командант одреда био је Небојша Јерковић, а политички комесар Данило Лекић, који касније постаје заменик команданта, а за политичког комесара долази Стево Филиповић. Још истог месеца овај одред ослобађа Богатић, Прњавор и Бадовинце.

3 септембра Мачвански одред поново ослобађа Богатић, затим Бању Ковиљачу, Лозницу, Владимирце, тако да је септембра после значајних борби са немачким колонама на Церу, Текеришу и Думачи, била ослобођена

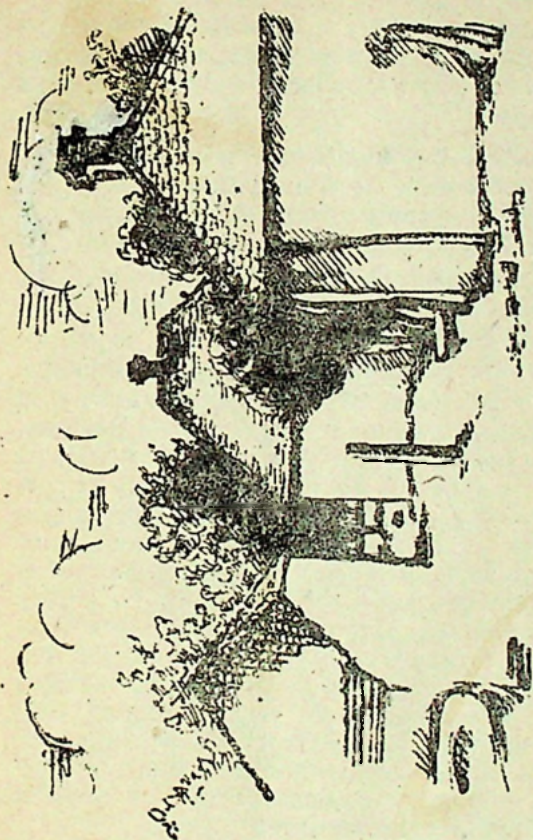
цела територија између Саве и Дрине до Ваљева, сем Шапца који је био опкољен.

21 септембра 1941 године почео је напад на Шабац, јер је гарнизон у Шапцу био ометња даљим операцијама у унутрашњости Србије и према Босни. Напад је настављен и идуће ноћи, али без успеха, јер су Немци успели да преко Саве из Срема доведу појачања.

Врховни штаб у то време нарочиту пажњу поклања Западној Србији, јер је требало да она послужи као база не само за даље развијање устанка у Србији, већ и за повезивање са осталим покрајинама Југославије,

- Половином септембра у Столице долази из Београда друг Тито са Александром Ранковићем, Лолом Рибаром и Иваном Милутиновићем.

26 септембра 1941 године одржано је у Столицама прво војно саветовање руководиоца-делегата из свих покрајина Југославије (сем Македоније) и команданата најближих одреда. На састанку је донета одлука да Главни штаб промени име у Врховни штаб партизанских одреда Југославије, а да се у покрајинама образују Главни штабови. Састављен је и план за даље вођење операција и за стварање слободних територија у свим крајевима

Милош Бајић: кућа у којој је у прво време заседавао Главни штаб
за Србију.

Југославије. Поред војних питања, на саветовању су дискутована и политичка питања и решено је да се ради на томе да се окупе све родољубиве снаге у заједничку борбу против окупатора.

Помоћу ваздухопловства и моторизације, крајем септембра месеца, Немци врше напад на Мачву у четири правца преко Шапца, од Сремске Митровице. Та офанзива уствари је почетак прве непријатељске офанзиве на наше снаге. Наше снаге задржале су непријатеља на линији Цера и реке Јадра.

На Јадру се развила битка на линији Ковиљача—Завлака и Цер—Завлака. Главни ударац непријатеља био је управљен на Завлаку. Наши су прокопали друм, заузели положаје на коси, а на дрвеним мостовима застругали греде, не рушећи их. Немци су са моторизацијом покушали да се пробију. Како мостиви нису били порушени, већ само застругани да су њима могли несметано проћи камиони, то, кад су тенкови наишли, мостови су се под тежином рушили и тенкови пропадали. Ове борбе трајале су 15 дана. Немци су претрпели огромне губитке: изгубили су 14 тенкова и око 1000 мртвих војника. Али издајством четника, непријатељ је успео да пробије наше положаје и да продре у Ваљево. Успут су палили куће, убијали становништво.

Немачка дивизија, која је учествовала у овој офанзиви, због тешких губитака које је претрпела, убрзо је напустила Ваљево и отишла на опоравак и попуну.

Почетком октобра 1941 године непријатељ отпочиње напад на сектор Поцерине. Захваљујући издаји четника, Немци успевају да освоје Лозницу и Бању Ковиљачу.

Крајем октобра напада се посаво-тамнавски сектор. После борби код Орида, на Широком и код камене Ђуприје на Церовцу, наши се 1 новембра повлаче преко Коцељева и Каменице у Подгорицу и Рађевину.

С обзиром на то да су велике снаге Немаца и усташа надирале на целом сектору од Дрине до Влашића, а на Завлаци код Гвозденог моста на Јадру, на месту званом Гајинева Стена, вршени свакодневно напади тенковима и артиљеријом, најзад, после отпора од 12 дана, наше снаге су донеле одлуку да се повуку и непријатељ успева да се пробије код Мишковца и да предре у Крупањ. Непријатељ је надирао према Ваљеву, заобилазећи наше положаје на Завлаци. Наше јединице повлачиле су се у унутрашњост Рађевине према Азбуковици.

После пада Ужица, одред наставља герилску борбу.

Ваљевски одред, коме се придружује Влада Зечевић са својим четничким одредом, одржава се на терену све до 6 марта 1942 године, а онда се пробија за Босну већина снага Ваљевског и Мачванског одреда, док један део остаје на терену и герилски води борбе.

У Централној Србији у нападима на комуникације нарочито су се истицали одреди: Крагујевачки, I и II шумадски и Поморавски одред.

Крагујевачки одред је формиран у селу Грошници 17 јула 1941 године. Командант одреда је био Раја Недељковић, а политички комесар Влада Дедијер. Одред се брзо наоружао, извлачећи оружје из Војно-техничког завода у Крагујевцу.

У почетку Крагујевачки одред се састоји од два батаљона, који су стојали под истом командом. Први крагујевачки батаљон формиран је на територији среза гружанског (Ацине Ливаде—Дулане—Бајчетина), а састојао се од 60 бораца. Други крагујевачки батаљон формиран је у селу Драчи, а имао је око 50 бораца. Трећи крагујевачки батаљон формиран је нешто касније са 22 борца. У току августа 1941 године одред се повећава и има око 200 бораца.

ГЛАВНОГ ШТАБА НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ

10 VIII 1941

БРОЈ I

I. Задаћата народно-ослободилачких партизанских одреда

1. Народно-ослободилачки партизански одреди у свим областима Југославије: Србија, Хрватска, Словенија, Далмација, Босна и Херцеговина, Македонија, Београд, Санџак и Далмација имају главни свој задатак: ослободити народ Југославије од окупатора и борбу против дојавних окупаторских снага који покушавају да изврше своје политичке и војне задатке.

2. Главни и најважнији задатак партизанских одреда јесте ослободити народ Југославије од окупатора и борбу против дојавних окупаторских снага који покушавају да изврше своје политичке и војне задатке. Према томе сваки партизански одред има задатак да се бори против окупатора и борбу против дојавних окупаторских снага.

3. Партизански одреди имају задатак да се боре против окупатора и борбу против дојавних окупаторских снага који покушавају да изврше своје политичке и војне задатке. Партизански одреди имају задатак да се боре против окупатора и борбу против дојавних окупаторских снага који покушавају да изврше своје политичке и војне задатке.

4. Партизански одреди имају задатак да се боре против окупатора и борбу против дојавних окупаторских снага који покушавају да изврше своје политичке и војне задатке. Партизански одреди имају задатак да се боре против окупатора и борбу против дојавних окупаторских снага који покушавају да изврше своје политичке и војне задатке.

Факсимил првог броја „Билтена Главног штаба народноослободилачких партизанских одреда Југославије”.

Одред је извршио још у почетку низ у пешних акција на прузи Београд—Крагујевац.

Значајне акције претстављају затим борбе у Барама и Љуљацима на месту званом Демача, где је вођена битка са колоном Немца и са два немачка тенка. Затим напад на главну железничку станицу у Крагујевцу, борбе на друму Крагујевац—Горњи Милановац где одред зауставља Немце који покушавају да продру у Горњи Милановац и др.

Крагујевачки одред држао је ослобођену скоро читаву територију среза гружанског.

У новембру 1941 године, за време непријатељске офанзиве, под притиском огромних непријатељских снага, Крагујевачки одред у борби повлачи, бранећи сазко село и сваки положај. Са одредом се повукло око 40 бораца.

Први шумадиски одред формиран је 1. јула 1941 године у Горњој Трешњевици, на месту званом Јазербара, на коси Лисах. Командант одреда био је Мила Ђ Благојевић-Шпанец, радник-металац из Нагалинаца, заменик команданта Милаш Илић, сељак из Горње Трешњевице, а политички комесар Жакула

Одмах почињу акције, а нарочито се ус пешно спроводи читав низ акција на кому никацији Београд—Крагујевац.

Убрзо, за непуних месец дана, одред на раста на 300 бораца и од њега се 18 августа 1941 године формирају три батаљона.

Половином августа изведена је велика акција на Кременјачи изнад Чумића, где је уништено 7 непријатељских камиона и 57 Немаца, а 14 је било заробљено.

Новоформирани батаљони проширују своју активност на Качер, Опленец и Колубару. Они су извршили рушење моста на Колубари, извели блокаду Лазаревца и ослободили Белановицу и Рудник.

Други шумадиски партизански одред формиран је 3 јула 1941 године на територији среза лепеничког. Први командант одреда био је Богосав Марковић, а политички комесар Танасије Младеновић.

Одред су сачињавале четири чете: паланчка, орашка, ресавска и рачанска. Међутим, већ почетком септембра исте године одред има осам чета, пошто су биле формиране још и друга орашка чета, ресавска, моравска и азањска.

Други шумадиски одред је био надалеко познат по својим акцијама на комуникацији

Београд—Ниш, Лапово—Крагујевац и Мала
Црсна—Велика Плана, којима су пролазили
позови крцати окупаторским трупима и рат-
ним материјалом.

За више од три месеца сваки ноћни сао-
браћај на овим релацијама био је обустав-
љен, а ни дању није био сигуран услед стал-
них напада на железничке станице и сталног
назарања пруга.

Чувену акцију претставља судар возова са
немачким трупима код Багрдана, који су ор-
ганизовали партизани овог одреда. Затим ра-
поружавање великог броја жандармериских
таница на територији среза лепеничког и др.

Вешту акцију партизана Другог шумади-
ског одреда претставља запљењивање локо-
мотиве у Милошевцу, са којом су партизани
пошли у Велико Орашје, извршили напад на
Милошевце и железничку станицу и локомоти-
вом продужили даље.

Поред успешних акција на комуникација-
ма, Шумадишки одред је ослободио ноћу из-
међу 9 и 10 јула 1941 године Рачу Крагујевач-
ку и извршио успешне нападе на Жабаре и
Милајнац.

Лепенички срез, све до повлачења одреда
у железничку слободну територију, био је стал-

но са Рачом у рукама партизана и претста
љао базу за ширење устанка у читавом ово
крају.

Од значајнијих борби са Немцима је
борба у Аззи, у којој су Немци само у м
твима имали губитака 80 војника, више офи
цира, а међу њима и заменика команданта
Смедеревској Паланци.

На дан 25 октобра 1941. године била је т
риторија среза лепеничког нападнута са сви
страна, од Мапова, Крагујевца, Паланке и Т
поле, од стране Немаца, Љотићеваца, четн
ка и др. На свим местима партизани су пр
мили борбу, а нарочито тешке су и жесто
борбе биле у Рачи, Вишевцу и другим мест
ма. Непријатељ је био у огромној надмоћн
сти, тако да су борци Другог шумадиског о
реда морали да се повуку преко Јарушица
Рудник, а затим даље за Санџак и Босну.

Пре повлачења из Србије, одред је уч
ствовао у Првој непријатељској офанзиви
одбрани слободне територије и градова Ча
ка и Ужица.

После одласка Шумадиског одреда, на
рену лепеничког среза остале су мање гру
„теренаца“, које су вршиле мање акције
уливале страх непријатељу и домаћим изд
ницима.

Поморавски партизански одред формиран је јула месеца 1941 године. Први командант одреда је био Љубиша Урошевић, а политички комесар Ђошко Ђуричић.

Овај одред извршио је низ акција, међу којима су биле најзначајније рушење моста код Јовца и паљење немачког транспортног воза.

Паљење немачког хангара и уништавање четири немачка авиона у непосредној близини Јагодине претстављају такође велику акцију коју је извршио Поморавски партизански одред.

Космајски партизански одред формиран је јула 1941 године на Космају. Командант одреда био је Коча Поповић, политички комесар Бора Марковић, а заменик команданта Раде Јовановић, сељак из Парцана. Одред су чинијавале две космајске чете и две посавске чете.

Међу првим акцијама које је извршио Космајски одред је рушење мостова код Белоготока и Парцана (овај је само делимично порушен) и Рипањског. Значајна акција је и демолирање и уништење скретница на прузи Београд—Ниш и то на делу од Рипња до Ђуринаца, као и на прузи Београд—Пожаревац на сектору од Умчара до Врчина.

После неуспеле блокаде Космаја 8 августа 1941 године, у којој је учествовало 15.000 Немаца, ствара се посебан Посавски партизански одред, а за команданта Космајског одреда постављен је Миле Тодоровић, професор, за политичког комесара Јова Јерковић, зидарски радник из Београда; касније је био политички комесар Ђорђе Јовановић, књижевник, заменик политичког комесара Дража Марковић, а по погибији заменика команданта Рада Јовановића, долази Љуба Ивковић.

Значајне су борбе са Немцима и недићевцима у Слатини, на Варовницама, Арнајеву, Рогачи, Дучини, Борку и Венчанима.

Са повлачењем наших снага за Санџак повлачи се и Космајски одред, али се, водећи жестоке борбе, враћа на свој терен.

Посавски партизански одред формиран је крајем августа 1941 године издвајањем посавских чета из Космајско-посавског одреда. Командант одреда био је Коча Поповић, а политички комесар Бора Марковић.

Овај одред био је један од најјачих одреда. Бројао је око 2.600 бораца. Терен на коме је овај одред оперисао је раван, те је одред употребљавао специјалан начин ратовања — разбијен у мале водове вршио је успешне нападе дуж комуникација.

Посавски партизански одред водио је небројене борбе, свакодневно вршећи нападе на немачке колоне. Он је ометао пловидбу бродова на Сави и једно време био потпуно прекинуо пловидбу Савом.

Заседама на комуникацијама Посавски одред је не само задао велике губитке непријатељу, већ је много помогао при блокади Ваљева.

Комуникацију Београд—Ваљево, обалу Саве и територију између Ваљева, Шапца и Обреновца држао је Посавски одред. Штаб Посавског одреда био је једно време смештен у ослобођеном Убу.

Крајем октобра 1941 године Посавски одред је водио фронталне борбе са Немцима. У овим борбама Немци су претрпели велике губитке. Врховни штаб је послао одреду муницију из Ужица, али су четници код Карана напали транспорт, муниција Посавском одреду није стигла, и он је под притиском Немаца, а без муниције, био присиљен да се повлачи на територију западне Србије.

На југу Србије дејствовало је више одреда, који су имали значајне успехе не само у току 1941 године, него за све време непријатељске окупације. Југ је дао значајан допринос народноослободилачкој борби.

У округу лесковачком извођене су успешне акције на прузи Ниш—Врање. Јула месеца 1941 године изводе се прве акције: сечење телефонских жица, паљење жита на „Мир“, паљење вагона са ратним материјалом на железничкој станици итд.

Кукавички одред формиран је 24 августа 1941 године на планини Кукавици. Први командант одреда био је Милош Манојловић, сада потпуковник, а политички комесар Влада Ђорђевић, столарски радник из Лесковца, погинуо 1941 године. Помоћник комесара био је Василије Смајевић.

Кукавички одред је 24 августа 1941 године уништио Теокаровићеву фабрику у Вучју, која је радила за окупатора.

Крајем августа 1941 године Кукавички одред упада у Власотинце, разоружава недићевце и задобија велики ратни плен из магацина бугарске фашистичке војске.

Септембра 7-ог 1941 године Кукавички одред је ослободио Лебане, Медвеђу и рудник Леце. Слободна територија је овде у то време обухватала 50 квадратних километара.

Офанзива, коју је окупатор предузимао уз помоћ домаћих издајница, у жестоким биткама завршена је потпуним поразом окупатора. Ова слободна територија је брањена све до мартовске офанзиве 1942 године.

Почетком септембра 1941 године на територији бабичкој образује се Бабички партизански одред, са циљем да угрожава железничку пругу. Командант одреда је Милутин Лучић, бивши активни официр југословенске војске, а политички комесар Велимир Манић, звани „Брка“ из Врања.

Овај одред, у почетку слабији, касније је ојачао и дуже времена држао читав бабички крај, оперишући између Лесковца и Ниша и угрожавајући главну железничку пругу.

Одред је једним делом учествовао у заузимању Лебана, врши акције на прузи, затим помаже Кукавичком одреду у нападу на Властотинце, уништио је више непријатељских локомотива и вагона, итд. Одред се јако развио и формирао три батаљона.

Бабички одред је држао слободну територију од планине Кукавице, десном обалом Јужне Мораве ка Нишу, цело Запаље (Црна Трава), па све до планине Селичевике и западног дела Суве Планине.

Расински партизански одред на територији крушевачког округа формиран је 22 јула 1941 године на брежуљку изнад села Мрзенице. У формирању Расинског одреда учествовао је Мирко Томић. Први командант одреда био је Милоје Закић радник-хемичар, а политички

комесар Десимир Јововић звани „Чича“, металски радник.

Већ првих дана августа одред почиње акцију разарањем пруге Београд—Ниш и низом других акција на важним комуникацијама.

Затим се нижу крупније и мање акције, упад у Крушевац, борбе са Немцима, Бугарима и четницима у околини Крушевца, на Јастрепцу, Гочу и Жупи, ослобађање Куршумлије итд.

Од успешних акција овог одреда на комуникацијама треба споменути и рушење железничког пропуста код Јасике. Тада су срушена два воза изнад самог манастира Мрзенице.

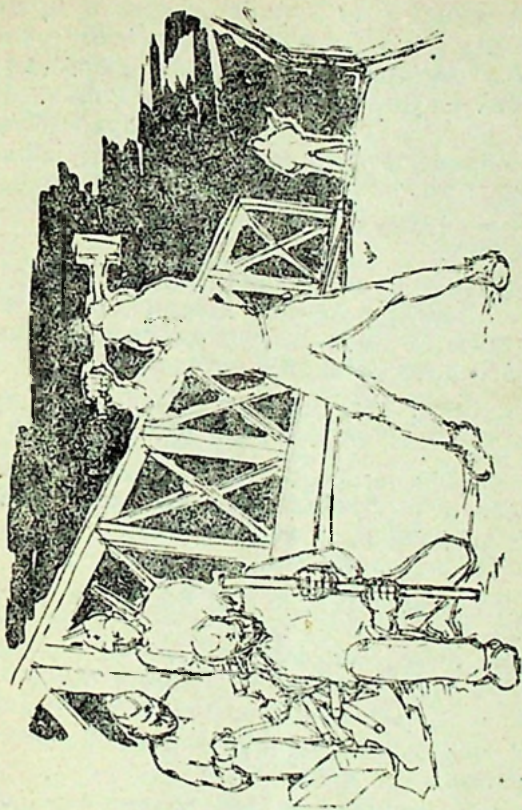
У заједници са Краљевачким одредом, Расински одред је учествовао у опсади Краљева.

Крајем 1941 године одред се повезао са Топличким партизанским одредом и неке акције извршио у заједници са њим.

Одред је дејствовао за цело време окупације све до маја 1944 године, када је расформиран и ушао у састав 16 бригаде Народноослободилачке војске.

У Топлици је, на састанку у Боровњаку, 23 јула 1941 године одлучено да се формира Топлички партизански одред.

Првог августа изашла је из Прокупља у Растовницу група омладинаца и преузела је-

Милош Бајић : Диверзије. — Партизани руше мост.

дан део оружја који је ту био сакривен. Друга група одлази до Губетина, где се обе групе састају 3 августа и на Јастрепцу формирају Топлички партизански одред. Први командант одреда је Јаша Поповски зв. „Марко Шпанац“, политички комесар је био кратко време Василије Смајевић, затим Никодије Стојановић звани „Татко“, а заменик команданта Ратко Павловић.

Одред одмах предузима акције: разоружавање жандармериских станица, борбе са окупатором и разним групама домаћих издајника и кроз те акције се наоружава.

9 октобра 1941 године одред ослобађа Прокупље и задобија велики ратни плен.

5 децембра је ослобођено и Блаце, у коме је спасен већи број другова које су, окупатори и издајници затворили. Том приликом је задобијен такође и велики плен.

Одред тада има око 400 бораца и организовао је сва села у месне чете и батаљоне који изводе масовне акције. Тако је у једној акцији сечења бандера и рушења пруге на простору Доњевац—Прокупље—Куршумлија само у једној ноћи учествовало 1.200 сељака организованих у месне чете.

Половином октобра 1941 године образује се Јабланички партизански одред. Командант

му је Милош Манојловић, политички комесар Милија Радовановић, сада секретар лесковачког окружног одбора, а заменик команданта Бошко Крстић, сада председник окружног одбора у Лесковцу.

Већ 9 новембра 1941 године Јабланички одред је ослободио Лебане, Леце и Медвеђе. Слободна територија се простире од Грделице до Јастрепца, док је преко Мораве слободну територију држао Бабички одред.

Слободна територија на десној обали Јужне Мораве значајна је у народноослободилачкој борби по томе, што су на њој формиране македонске, косовске и бугарске народноослободилачке јединице.

11 новембра 1941 године Немци су послали казнену експедицију на ову територију, али су наишли на жесток отпор. Код Ждеглова је погинуо и сам немачки командант, исти онај под чијом командом су извршена масовна стрељања у Крагујевцу. Пошто су били жестоко потучени, Немци су у бегству напустили положаје.

14 децембра 1941 године Немци заузимају Лебане (које је тек у фебруару 1942 године повраћено), а сва остала слободна територија **остаје** стално у нашим рукама.

Врањски партизански одред формиран је јула месеца 1941 године у шуми више Врања на месту званом „Пржар“. Одред је био под руководством Симе Погачаревића, столарског радника из Врања, који је погинуо 28 фебруара 1942 године код села Честелина.

Одред одмах почиње са акцијама, сечењем жица, онеспособљавањем комуникација, а августа месеца 1941 године извршио је напад на рудник Трновац. Одред сарађује са Бабићким и Јабланићким одредом.

Источна Србија у активности народно-ослободилачког покрета не заостаје ништа од осталих крајева Србије.

Пожаревачки партизански одред формиран је крајем јула 1941 године. Командант одреда био је Вељко Дугошевић, учитељ а политички комесар Чедомир Васовић, радник из Чачка.

23 августа 1941 године Пожаревачки одред је ослободио Голубац; у току септембра Велико Градиште, Мајданек и Петровац на Млави, а октобра Доњи Милановац. Нарочито жестоке борбе биле су за ослобођење Петровца и на Мајданпеку, где су Немци и Недићевци претрпели велике губитке.

Све до 16 новембра цео Пожаревачки округ био је ослобођен сем вароши Пожаревца.

16-ог новембра 1941 године, отпочела је офанзива Немаца у сарадњи са Недићевцима и четницима на ослобођену територију Пожаревачког одреда. Немци су надирали од Пожаревца у неколико праваца а четници са леђа на слободну територију са правца Жагубице.

Овом офанзивом непријатељ је успео да окупира ослобођену територију заводсцим страховит терор али и не да уништи њене снаге.

У зајечарском округу, на састанку одржаном 30 јуна 1941 године у непосредној близини Зајечара, на месту званом Бели Брег, донета је одлука о формирању партизанских одреда. Образована су три одреда: Заглавски Зајечарско-бољевачки и Крајински партизански одред.

Зајечарско-бољевачки одред 7 јула 1941 године врши акцију на прузи Зајечар—Параћин и уништава железничку станицу Обрадове Столице.

18 јула уништен је рудник Боговина, а 30 јула уништен је рудник угља Ртањ, који су чували Немци.

У току борби 7 и 8 августа заузет је Андрејевац (сада Минићево).

10 августа извршен је успешан напад на Бољевац, затим на Салаш и тако се образује слободна територија.

Чачански партизански одред формиран је 12 јула 1941 године на планини Јелици, на месту званом Стјасик. Командант одреда је био Ратко Митровић, а политички комесар Миле Радовановић. Одред се састојао од три-ше јединица и то: Текевске, Љубићке, Травске и Драгачевске.

Међу првим акцијама које је извршио Чачански одред био је сукоб са Немцима 19 јула 1941 године у Горњој Горевници, а 20 јула у Леушићима.

Затим долазе значајне акције: рушење мостова у Овчар-Бањи, моста на Чемерници у Прељини, рушење пропуста у Прислоници, којом приликом је уништена читава немачка композиција, дизање у ваздух магацина са експлозивом у Казаници и др.

У првој половини августа 1941 године извршени су напади на немачку стражу и железничку станицу у Брђанима. Извршено је рушење мостова помоћу авионских бомби на Чемерници, Овчару и Каблару, Шкипића потоку, на Гружи и Морави.

28 септембра 1941 године, после херојских борби, ослобођен је Горњи Милановац, где

је заробљено 80 Немаца, а 30 септембра ослобођен је Чачак.

После Прве непријатељске офанзиве и повлачења из Србије део Чачанског одреда улази у Другу пролетерску бригаду.

Краљевачки партизански одред формиран је 27 јула 1941 године на планини Гочу више Краљева. Командант одреда био је Павле Јакшић. Одред се убрзо наоружао после смеле акције на железничку станицу у Краљеву.

Краљевачки одред је 19 августа 1941 године извршио акцију на Ирбу.

27 септембра 1941 године ослобођено је Ушће и порушен велики железнички мост, затим је ослобођена Рашка, Матарушка Бања и Врњачка Бања. Партизани држе у својим рукама 80 километара железничке пруге Краљево—Косовска Митровица.

4 октобра 1941 године опкољава се Краљево, у коме су биле велике снаге окупаторске војске.

Део Краљевачког одреда, после повлачења из Србије, улази у Прву пролетерску бригаду. То је чувени краљевачки батаљон.

У Нишком округу деловала су три партизанска одреда: Сврљински, Озренски и Нишавски партизански одред. У исто време кад

супротољуби у Нишу извршили успели напад на немачки официрски дом, 3 августа 1941 године, формирани су Озренски и Сврљишки одреди.

Озренски партизански одред дејствовао је у околини Соко-Бање. Командант одреда био је Димитрије Драговић, а политички комесар Иван Вушовић, судија.

Одред је извршио читав низ успешних акција у озренском крају.

Сврљишки партизански одред дејствовао је у сврљишком срезу и под командом Радоја Вујошевића, званог „Риста“, извршио низ успешних акција.

Значајне акције претстављају: напад на немачки воз са војском на станици Палилула у срезу сврљишком и жестока борба са Немцима и четницима 12 децембра 1941 године код места Крнета.

Нишавски партизански одред дејствује уз Нишаву и у округу пиротском.

Одред врши низ успешних акција, међу којима треба споменути уништење рудника Подвиса и Јелашнице.

/1

РАЗВИЈАЊЕ УСТАНКА И СТВАРАЊЕ СЛОБОДНЕ ТЕРИТОРИЈЕ

Устанак се убрзо разбуктао у целој Србији. Од мањих саботажа и диверзија прешло се на крупније акције, а затим и на све озбиљније борбе са Немцима.

Устанком у Србији руководио је Главни штаб Србије, коме је на челу био као командант Сретен Жујовић-Црни, а чланови штаба су били Никола Груловић, Родољуб Чолаковић, Филип Клајић-Фића и Бранко Крमानовић.

У Србији се устанак развијао организовано, равномерно и поступно, те су форме борбе и организације које су поникле у устанку имале огромног значаја и за развој устанка у другим земљама Југославије. Од нарочитог значаја за борбу је била прагматична политичка линија Комунистичке партије, линија окупљања свих родољубивих снага, која је омогућила остварење народноослободилачког покрета.

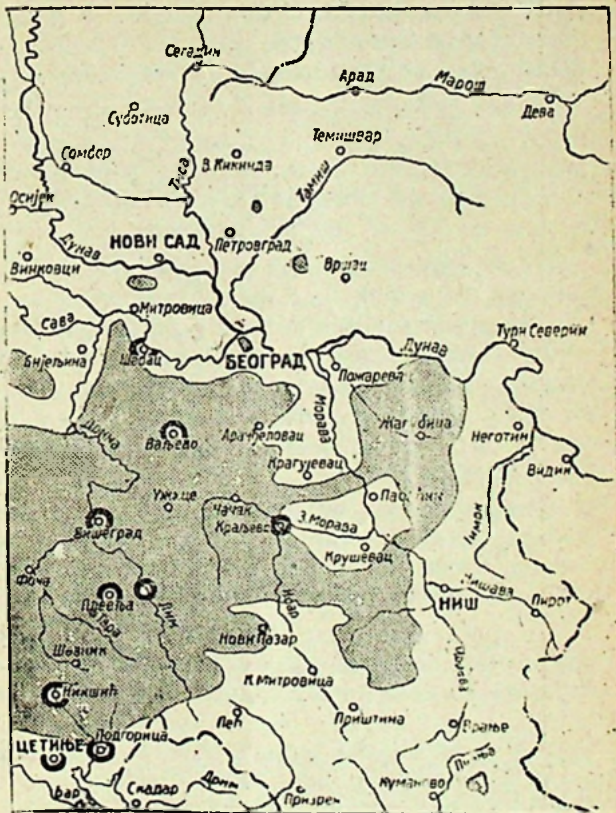
Као последица великог пораста снага устанка, створиле су се могућности за образовање слободне територије. Стварање слободне територије требало је да послужи омогућавању развијања даљих операција и да се створи базу за дејство партизанских снага у читавој Србији, као и да омогући још

јаче ширење устанка и формирање нових одреда и база за акцију. Оно је имало да послужи и као оперативски центар и веза за повезивање устанка у осталим земљама Југославије.

План за образовање слободне територије одобрио је Главни штаб партизанских одреда Југославије, којим је из Београда руководио друг Тито. Слободна територија имала је да обухвати простор чију основицу претставља лив Западне Мораве, тј. линија Ужице—Покега—Чачак—Краљево, у чијем залеђу је југозападна Србија, са ослоном на Дрину и са клином од Краљева, преко Горњег Милановца и Ваљева, до Цера.

У септембру 1941 године одржано је у Столицама под руководством друга Тита саветовање војних делегата из свих крајева Југославије. Оно претставља један од најзначајнијих догађаја из почетка устанка.

На овом саветовању је од Главног штаба партизанских одреда Југославије дефинитивно формирано војно-политичко руководство устанка, Врховни штаб партизанских одреда Југославије, на челу са другом Титом. Такође су формиран и главни штабови појединих земаља, где их дотле није било. По упутствима друга Тита постављени су основни задаци,

Развој устанка и ослобођења територија у Србији
у лето 1941 год. — Размера 1 : 2 500.000.

дате главне смернице и општи циљеви народноослободилачке борбе, као и донет читав низ важних војно-политичких закључака.

После саветовања у Столицама, устанак и борбе у Србији почињу да добијају карактер народноослободилачког рата, а партизански одреди постају заметак будуће Народноослободилачке војске под јединственом командом.

Слободна територија остварена је тачно по плану предвиђеном на саветовању. После успешног напада на немачки гарнизон у варошници Круњу, извршеног 1 септембра 1941 године, ослобођени су један за другим и остали важни градови у овом делу Србије: Ужиче, Чачак, Бајина Башта, Горњи Милановац, Мозница и други.

Прва слободна територија одржала се све до почетка децембра 1941 године. Она је одиграла веома велику улогу у даљем развоју народноослободилачке борбе у Југославији.

На првој слободној територији образују се и први народноослободилачки одбори, који су претстављали клику садашње народне власти.

У Ужицу је новембра 1941 године образован Главни народноослободилачки одбор Србије, први главни земаљски руководећи орган народне власти, који је ухватио чврст

корен у народу и одржао се за цело време окупације, а на крају народноослободилачке борбе прерастао у врховни орган власти у Србији, у Народну скупштину Србије.

НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКА БОРБА У САНЦАКУ

У Санцаку прва брига окупатора била је да завади Србе и Муслимане, да би могао лакше да одржи своју власт. У току свог развоја и рада народноослободилачки покрет имао је за задатак да стално сузбија ову делатност непријатеља и да, снажењем братства и јединства, снажи и отпор према окупатору.

Устанак у осталим деловима Србије усталао је народноослободилачки покрет и у Санцаку, тако да се устанак у Санцаку, нарочито у делу који се наслања на Србију, развијао углавном под непосредним утицајем развоја устанка у Србији.

Први се дигао бјелопољски срез и ослободио Бијело Поље, а у другим срезовима изводе се мање акције.

У августу 1941 године санчачки партизани ослобађају Нову Варош. Устанку се придружују стотине и стотине нових бораца, тако да устанак узима општенародни карактер.

У септембру 1941 године формира се штаб народноослободилачких партизанских одреда Санџака, чији је командант био народни херој Владимир Кнежевић-Волођа.

После потискивања партизанских одреда из Србије у Првој непријатељској офанзиви и преласка ових одреда у Санџак, Нова Варош и територија између Увца и Лима постају база оних партизанских снага које су ту реорганизоване и од којих су формиране пролетерске бригаде — ударно језгро народноослободилачке војске Југославије.

Долазак јединица из Србије убрзао је развој и учвршћивање народноослободилачког покрета у Санџаку. Са ове територије — под навалом непријатеља из окупиране Србије — извршен је легендарни прелаз партизана преко Лима у ноћи између 7 и 8 фебруара 1942 године.

РАЗВИТАК УСТАНКА У ВОЈВОДИНИ

У Војводини се устанак неравномерно развијао. Док у Банату већ у јулу 1941 године имамо неколико одреда који успешно дејствују, у Срему устанак почиње тек 1942 године.

У Банату су у јулу 1941 године формирана три одреда: Мокрински, Кикиндски и Куман-

ско-меленачки партизански одред. Ови одре-
ди врше низ успешних акција: нападе на жан-
дармериске станице, на окупаторске патроле,
дизање у ваздух зозова са непријатељском
наоружаном војском и др. Нарочито успешне
акције су вршене за онеспособљавање врша-
лица и уништавање жита за окупатора.

У Бачкој Жабаљски одред, после неколико
извршених акција, под притиском мађарске
окупаторске војске, приморан је да се преба-
ци у Срем.

У Срему током 1941 године, сем неколико
значајних акција, међу којима је спасавање
другова осуђеника из казненог завода у Срем-
ској Митровици, није било крупних борби.
Али, 1942 године и даље јунаштво које су по-
казали сремски партизани и народ Срема
претставља пример одважности и љубави за
слободом. Успешне акције Фрушкогорског и
Подунавског одреда на прузи Београд—За-
греб, борба за спас жетве за народ, слање
хране у Источну Босну, општи народни уста-
нак у Срему, — то је био одговор народа
Срема на терор и пљачку окупатора и на Па-
велићево истребљивање српског народа.

БОРБА НАРОДА ЗА СЛОБОДУ И РАД ИЗДАЈНИКА

Пламен устанка је обухватио брзо целу Србију. Непријатељ је био преплашен и збуњен. У моменту када је мислио да је рат са Југославијом завршен и кад је своју војску пребацивао на Источни фронт, прави рат је тек био почео.

Непријатељ је тада потражио спас у издајницима нашег народа. Целокупан управни апарат старе Југославије, који је 23 године брутално терорисао народ, ставио се у службу окупатору и указао му помоћ у данима 1941 године.

Пуковник бивше југословенске војске Дража Михаиловић са једном групом официра, после капитулације југословенске војске, крио се на Равној Гори. Ова група није водила никакву борбу нити макакву акцију против окупатора.

Још јула месеца 1941 године, по наређењу друга Тита, штаб Ваљевског партизанског одреда ступио је у везу са Дражом Михаиловићем и покушао да оствари сарадњу са њим у борби против окупатора. Али, до споразума није дошло. Дража Михаиловић је одбио да предузме макакву акцију против окупатора.

Међутим, Главни штаб је добио један документ из кога је обавештен да Дража хоће да пребаци у Босну неке офицере, који су желели да се боре и нису одобравали Дражин став. Један од тих официра који нису одобравали Михаиловићев став био је поручник бивше југословенске војске Ратко Мартиновић, који је још од првих дана борбе, заједно с попом Владом Зечевићем, организовао један четнички одред на територији Крупња и сарађивао са партизанима. У томе документу се каже да је Дража решио да смакне поручника Мартиновића.

Августа 1941 године друг Тито се састао у селу Струганику са Дражом Михаиловићем, али ни овај састанак није дао скоро никакве резултате. Дража никако није хтео борбу против Немаца. Тада су четници већ имали извесне јединице које су организовали на територији Западне Србије коју су ослободили партизани. Међутим, Дража Михаиловић се изговарао да још није дошло време за борбу. Дошло је само до усменог споразума о ненападању и лојалном држању четника према партизанима.

Септембра 1941 године партизанске снаге су вршиле опседање Шапца, али им није успело да га заузму. Немци су на овај сектор довели јаке снаге, неколико својих дивизија,

неколико пукова домобранаца и усташе и љотићевце и отпочели Прву офанзиву против народноослободилачког покрета, која је, с мањим прекидима, трајала све до краја новембра исте године. Борбе су биле жестоке, а њајтеже су биле у Мачви, на Церу, Поцерини, у долини Јадра и код Завлаке.

Нападајући јаким снагама, Немци су успели да заузму Лозницу и да поседну сву територију до Јадра. Пошто су претрпели велике губитке у мртвима, рањенима и заробљеним, Немци нису смели да продуже офанзиву у брдским крајевима, већ су почели да се спремају за офанзиву на линији од Краљева до Дрине.

Партизански одреди су прешли поново у напад и успели да ослободе велики део Мачве и Посавине, а Ваљевски партизански одред опседа Ваљево у коме су Немци имали јак гарнизон.

За време непријатељске офанзиве у Мачви и Поцерини друг Тито је упутио писмо Дражи Михаиловићу и скренуо му пажњу на опасност која прети ако се изгуби слободна територија. Неки четници су се придружили са извесним својим јединицама и са око 1.200 четника учествовали у операцијама око Ваљева и Краљева. Међутим, и за то кратко време сарадње са партизанима, четници су по-

Борбе Андрејевин-Кун : Заседа.

сле првих већих борби са Немцима код Ваљева побегли и оставили саме партизане на положају.

Ослобођењем градова Чачка, Ужица, Ужичке Пожеге и Горњег Милановца од стране партизанских снага, образована је пространа ослобођена територија. На овој територији четнички официри су несметано врбовали у четничке одреде и формирали јединице, пропагирајући да ће ко ступи у четнике остати код куће и неће се борити, а ко ступи у партизане мораће да се бори и страда у неједнакој борби.

У ослобођеним градовима на слободној територији, поред партизанских команди места, биле су образоване и четничке команде.

Ослобођењем Ужица наше снаге су задовиле богат ратни плен, а осим тога и фабрику оружја и муниције и фабрику кожа. Фабрика оружја и муниције израђивала је до тада 150 пушака и 40—50.000 метака дневно. Под партизанским руководством производња се подигла на 420 пушака и 80.000 метака дневно.

Иако се са четницима врло широкогрудно поступало и омогућавана им акција на територији коју су партизани ослободили, четници су на силу заузели Ужичку Пожегу, важну железничку станицу измеђ Ужица и Чач-

ка, ометали саобраћај између ових места и вршили разне провокације.

Врховни штаб је настојао да се на сваки начин избегну сукоби и предложио је Дражи Михаиловићу да се поново поведу преговори и закључи споразум. При Врховном штабу је био Дражин официр за везу Митић и преко њега је Врховни штаб општио са Михаиловићем. Предложено је било да се преговори одрже на неутралном земљишту код Косјерића, међутим Дража Михаиловић је на све могуће начине избегавао да дође на преговоре. Онда је друг Тито, са члановима Врховног штаба Сретенom Жујовићем — Црним и Митром Бакићем, по други пут отишао на Равну Гору и састао се са Дражом Михаиловићем и његовим официрима у селу Брајићима код Равне Горе.

И овог пута није дошло до споразума по најважнијим питањима и то: по питању заједничке команде, формирања заједничких власти на бази народноослободилачких одбора и др. Једино је до споразума дошло по питању поделе оружја и муниције из ужичке фабрике, поделе новца Народне банке заплетењог у Ужицу и по питању команди места.

Одмах следећег дана после преговора издато је Дражи Михаиловићу из фабрике у Ужицу 500 комада нових пушака и 25.000 метака.

Само четири дана после обављених преговора четници Драже Михайловића напали су партизане код Ужичке Пожеге и то истим оним пушкама и муницијом коју су од њих добили. Осим тога, четници су у Пожези извукли силом из воза команданта Шумадиског партизанског одреда Благојевића и на зверски начин га убили. На протест Врховног штаба да се партизански командант одмах пусти, одговорено је да им није познато да је такав човек уопште ухапшен.

У међувремену су Врховном штабу пала у руке важна документа, из којих се видело да је свима четницима наређено да 2 новембра 1941. године у 5 часова ујутру буду у једној шуми удаљеној 10 километара од Ужица, ради оружаног напада на партизане у Ужицу.

Осим тога, Дража Михайловић је са опсаде Краљева повукао својих 800 четника, које је одредио, како се то доцније показало, да нападну Чачак. Тиме је Дража Немцима отворио фронт код Краљева, а, осим тога, су његови четници на превару узели код Краљева од партизана неколико тешких топова и тенкова да би са њима напали Чачак. Врховни штаб је био принуђен да, ради одбране Чачка, такође повуче извесне своје јединице са опсаде Краљева.

Доцнији догађаји су јасно показали да је Дража Михайловић, припремајући овај на-

пад, био у договору са Недићем и Немцима. Истовремено са покретом Дражиних четника према Чачку дошао је и општи напад Немаца од Краљева до Дрине.

Пошто су биле обавештене о покрету четничких јединица према Ужицу, партизанске снаге су 2 новембра у 4 часа ујутру извршиле противнапад. На раскрсници друмова Ужице—Ужичка Пожега—Косјерић, око осам километара од Ужица, партизанске јединице наишле су на већу формацију четника и, после борбе од више часова, потпуно је разбиле. Ту је погинуо и сам четнички командант.

Партизани су тада извршили општи напад на Ужичку Пожегу, која је претстављала главну базу четника и, после жестоке борбе која је трајала читав дан, заузели Пожегу и почели брзо гоњење четника у правцу Равне Горе, коју су убрзо обухватили са три стране: од Чачка, Горњег Милановца и Ужичке Пожеге.

Видећи да је опкољен са свих страна, Дража Михаиловић је, преко свог официра за везу Митића, хитно молио да се обустави борба. Иако је борба била оправдана, као и неповерење према четницима Драже Михаиловића, у интересу борбе против окупатора и ослобођења народа, борба са четницима је прекинута. Друг Тито је за прекид борбе поставио услов од три тачке:

1) Да се четничке снаге одмах повуку на линију Каменица—Брајини;

2) Да се одмах образује заједничка комисија која ће имати да испита случај у Ужичкој Пожези и друге кривице и

3) Да се одмах образује комисија за дефинитивне преговоре о споразуму.

Комисија за вођење преговора састала се у Чачку, али ни до каквог споразума није могао да дође, јер су Немци успели да пробију фронт код Ваљева и код Краљева и, помоћу моторизованих јединица, почели брзо да напредују.

Тада су отпочеле жестоке и кржаве борбе на читавом сектору од Краљева до Дрине.

Четници Драже Михаиловића су отворено сарађивали са Немцима и помагали им у борби против народноослободилачких снага. У Горњем Милановцу су на превару ноћу разоружали 300 партизана, одвели их на Равну Гору, злостављали их на зверски начин и свукли голе по цичи зими, па их послали Немцима у Ваљево, где су их окупатори на зверски начин скоро све побили. Код Мионице су, на пример, четници ухватили 17 болничарки и једног лекара и поклали их, па о томе известили Немце.

Скоро читав месец новембар 1941 године вођене су жестоке борбе, у којима су партизанске снаге пружале невиђени отпор неупоредиво надмоћнијим снагама Немаца и издајника. Најжешће и најкрвавије борбе су вођене на ваљевском сектору код Буковика, на сектору Пецке, Крупња и Лознице и на сектору Горњи Милановац—Краљсво. Непријатељ је у офанзиви употребио велики број тенкова и артиљерију. На обема странама су губици били велики.

Око 25 новембра 1941 године Немци су најзад успели да заузму Ужице и Чачак.

Главнина партизанских снага повлачила се у правцу Златибора и Ивањице. Последње веће борбе водиле су се на Увцу, између Србије и Санџака.

Један део партизанских снага у мањим одредима вратио се у Србију и наставио пожртвовану борбу са окупатором и домаћим издајницима, а од другог дела су образоване славне народноослободилачке бригаде: Прва и Друга пролетерска бригада, које су се прославиле у народноослободилачком рату народа Југославије.

Тако су сви били јединствени да угуше народни устанак, и окупатор и његове верне

слуге: Недић, Љотић, Михаиловић. Кад је окупатор, верно помогнут од својих слугу, привремено успео да нанесе тешке ударе устанку у Србији, да пороби ослобођену територију и да примора већи део наших снага да се повуче до Санцака, у Србији је настао страховити терор у циљу уништења борбеног духа српског народа.

Подмукло издајство такозваног армијског генерала Драже Михаиловића, чији су корени издаје у противнародним режимима старе Југославије, терор тог немачког најамника, ратног злочинца, шефа подивљалих и пијаних црних тројки, коме је дефинитивно скинута маска на суђењу издајницима у Београду, то подмукло издајство претстављало је велику сметњу развијању ширих акција у оно време у Србији. Такав издајник, о коме је, по поруцибини емигрантске владе, извесна иностранна штампа писала као о витешком горском цару, Робин Худу, о коме се у „отменим“ и „угледним“ београдским круговима са одушевљењем и симпатијама говорило, на чије су конгресе „вође“ политичких странака слале депутације, такав национални херој био је обичан фашистички плаћеник и слуга.

ФОРМИРАЊЕ ОРГАНА НАРОДНЕ ВЛАСТИ

Имајући пред собом до зуба наоружаног окупатора, српски народ морао је исто тако и једновременно да се бори и са читавим издајничким апаратом, који су хитлеровци поставили ради заштите својих окупационих интереса.

У својој прошлости српски народ, водећи борбе са спољним непријатељима народне независности, морао је да води борбу и са оним непријатељима који су му угрожавали слободу унутра. Као што је српски народ 1842 године са оружјем у руци збацио оне који су му угрожавали слободу, као што је са оружјем у руци за време Тимочке буне устао у одбрану својих права, не дозвољавајући да му се узме оружје, као што је 1903 године збацио режим који је, наслњајући се на Аустрију, гушио народне слободе, као што је у борби против шестојануарске диктатуре давао отпора диктаторској политици Александра Карађорђевића, као што је давао отпор Стојадиновићу и Цветковићу, који су земљу водили ка издаји, — тако је и у борби за национално ослобођење од окупатора морао да води борбу и против издајника националних интереса, који су не само гушили народна права и слободу, већ се ставили у отворену службу непријатељу — завојевачу.

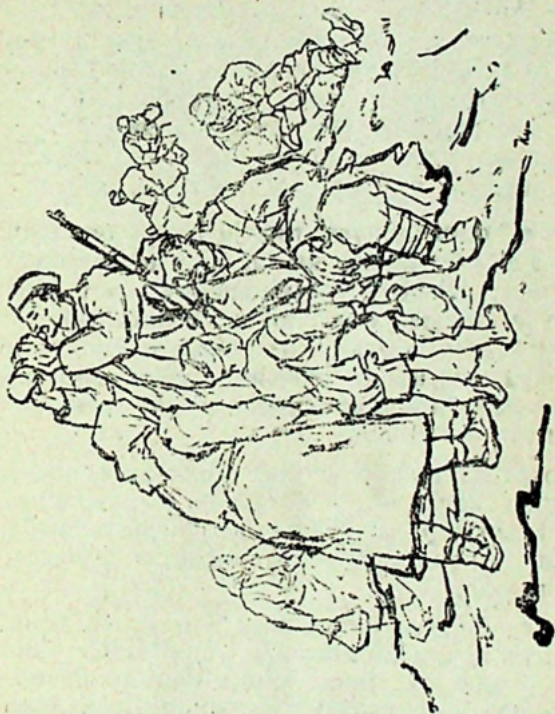
Интереси борбе против окупатора захтевали су да се уништи све оно што би му користило и што би ометало мобилисање свих снага народа за службу фронту.

Стари органи власти омогућавали су непријатељу пљачку, а велики број људства из тог апарата, који је раније био у служби противународних режима, ставио се у службу окупатора. Тај и такав апарат ни са измењеним личностима није био у стању да се стави у службу народа и да мобилише народ за борбу, јер сама његова форма није била народна, није била израз праве народне власти, већ противнародне власти, дубоко омрзнуте у народу.

Зато је, напореда са ницањем првих партизанских одреда, са првим акцијама вођењем против окупатора, нужно било уништавати те старе омрзнуте, а сада у служби окупатора, органе дотадашње власти.

Разбијајући њих, нужно је било изграђивати нове органе народне власти. Зато су са ницањем првих слободних територија ницали народноослободилачки одбори, не само као органи борбе, већ и као органи праве народне власти.

Већ новембра 1941 године формиран је у Ужицу Главни народноослободилачки одбор Србије као политички орган борбе и врховни орган власти, који уједињава и повезује рад

Ђорђе Андрејевић-Кун : Народ се брине о својој војсци.

свих народноослободилачких одбора, а с друге стране руководи привредним животом.

За време Првог српског устанка, са ослобођењем земље, народне масе су такође тражиле и налазиле најпогоднији облик власти. На скупштини у Борку, 1 септембра 1805 године, бира се Правитељствујушчи совјет сербски, чији је главни задатак тада био снабдевање војске и питање даљег вођења рата.

На ослобођеној територији у народноослободилачкој борби српски народ, у новим условима, изграђивао је своју народну власт, која је оруђе народа у његовој народноослободилачкој борби, и она се изграђује онако како одговара жељама и тежњама самог народа. У томе лежи и дубоки смисао њеног демократизма.

После губљења слободне територије, после страшног издајства, непријатељ је путем незапамћеног терора јуришао да угуши устанак, али није успео да угуши слободарски дух српског народа.

То су били најстрашнији и најтежи дани за српски народ. Подивљале фашистичке банде, уз помоћ издајника нашег народа Љотића, Недића и Драже Михаиловића, предузеле су сурово кажњавање српског народа због устанка. Терором и смишљеном пропагандом

хтели су да деморалишу српски народ и да га постворе у верног и послушног сателита „осовине“.

Али, захваљујући најбољим синовима, који су упркос највећих тешкоћа, остали чврсто на бранику слободе, морал у народу, и поред свих репресалија, остао је очуван. Иако су многи колебљиви пошлѝ у табор непријатеља, иако су многи, који су се сматрали напредним, седели у мишијим рупама, „лојално“ се држали према окупатору и ради тога се осећали сигурним, широке народне масе чувале су партизане, делиле најтеже дане са својим борцима, дајући отпор непријатељу, спремае се за нову офанзиву. Тада се на делу јасно показало колико је ко веран народу.

Упркос томе што је војнички покрет био јако ослабљен, а издајничка лажна пропаганда била врло јака и унела нешто забуне у народу, упркос свим напорима фашистичких и издајничких банди да у крви угуше устанак, наши одреди у ваљевском округу воде упорне борбе са непријатељем, а у Топлици стварају слободну територију.

У зиму 1941—1942 године у Западној Србији воде се жестоке борбе између окупатора и његових слугу с једне стране, и Сувобојског, Посаво-тамнавског и Космајског одреда с друге.

У Источној Србији на Пожаревачки одред (после наше контраофанзиве, 2 децембра 1941 године, када поново ослобађамо Раброво, Голубац и Градиште) непријатељ поново врши офанзиву, задајући велике губитке одреду.

После повлачења главнине партизанских снага из Србије, у Србији су остали да дејствују партизански одреди у Западној Србији, Шумадији, на сектору Космаја, у Источној Србији, у Топлици, Јабланици и Власини.

Од српских партизанских одреда који су се повукли у Санџак и од одреда из Црне Горе, формирана је 22 децембра 1941 године у Рудом Прва пролетерска бригада, а од српских партизанских одреда прикупљених у Новој Вароши формирана је 1 марта 1942 године у Чајничу, Друга пролетерска бригада.

Тек што је била формирана, Прва пролетерска бригада имала је окршај са окупаторским и четничким снагама које су наступале на Рудо и у жестокој борби их разбила.

Међутим, како уска област око Лима није претстављала погодан терен за предах и реорганизацију снага, уз то стално на дохвату непријатељске офанзивне групе из Србије, то се Прва пролетерска бригада, крајем децембра 1941 године, пребацила на сектор Јахорина—Романија—Вареш, а батаљони из којих

се касније формирала Друга пролетерска бригада остали су на сектору Нове Вароши, ради чувања упоришта на овом делу и одржавања везе са партизанским снагама у Србији.

1942 ГОДИНА

Ма да су окупатор и домаћи издајници предузели све мере да угуше народни устанак и завели незапамћени терор над народом, борбе нису престајале и, упркос незапамћене хладноће зиме 1941—1942 године, партизански одреди су наносили губитке непријатељу и држали ослобођену територију.

У зиму 1941—1942 године на територији ваљевског округа, Ваљевски, Сувоборски, Космајски, један део Шумадиског и Мачванског одреда, у жестоким борбама, под тешким условима зиме и недостатка муниције, одолевали су систематски организованом нападу Немаца, четника и Недићеваца, који су намеравали да униште наше снаге.

20 јануара 1942 године непријатељ је извршио концентричан напад дејствујући од Ваљева преко Лелића и од Повлеца на Мравињце. Ту, на Мравињцима, водила се целог дана жестока борба, наше снаге су се повукле, али су сутрадан наши извршили противнапад и отерали натраг непријатеља.

Борбе су се водиле скоро свакодневно. Поменућемо само неке: 23 јануара 1942 године борбе у Сушици, где су наше снаге задале велике губитке Немцима; 1 фебруара у Лесковцима, где је непријатељ одбачен уз губитке; 17 фебруара на Дивчибарама, 18 фебруара на Батевачком вису, 24 фебруара у Скоковцима, 26 фебруара у Богданици, 12 марта у Радовцима где гине Жикица Јовановић. У свакодневним борбама, исцрпљене великим напорима и хладноћом, наше снаге су 18 марта 1942 године слоњене у Западној Србији.

Делови појединих одреда настављају у малим групама герилску борбу.

Почетком 1942 године цела Топлица је била слободна осим Блага и Куршумлије и једног дела косаничког среза.

10 јануара 1942 године Бугари улазе у Прокупље, али сва остала слободна територија остаје у нашим рукама.

Тринаестог фебруара Бугари врше прву офанзиву на Пасјачи, али не постижу никакав успех. У борби партизанима помажу сељаци из околних села.

Петнаестог фебруара Косаничка чета Топличког партизанског одреда заједно са месним четама (партизанским стражама) ослобађају Куршумлију и држи је 6 дана. Том приликом погинуо је командант Расинског одреда Закић.

Ђорђе Андрејевић-Кун : Партизански одред на одмору.

У току фебруара 1942 године Немци, заједно са бугарским фашистима, недићевцима и четницима спремају офанзиву на слободну територију. 28 фебруара Бугари са недићевцима и четницима успевају да из Прокупља пређу преко Пасјаче и ударе на Јабланицу. Жестоке борбе воде се код села Сварче. Већим маневром непријатељ бива одбијен и принуђен да се повуче у гарнизон.

Првог марта 1942 године воде се борбе код Губетина, а 3 марта на Малом Јастрепцу, где је непријатељ претрпео велике губитке и потучен морао да се повуче у Прокупље.

Непријатељ непрекидно врши нападе на слободну територију, али не постиже успехе и слободна територија према Јастрепцу се одржава све до 22 јуна 1942 године. За то време вођене су непрестане борбе: 14 марта код Мале Плане, 27 марта код Цигоља, 28 марта на широком фронту Микуловце—Клисурица са четницима, недићевцима и Бугарима.

Тридесетог марта 1942 године Бугари врше офанзиву на Јастребац, али без успеха и после два дана принуђени су да се повуку.

Двадесетпетог априла 1942 године четници и недићевци врше офанзиву са јаким снагама на територију Јастрепца. Партизански одред се пробија кроз обруч и кроз непрекид-

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

БИЛТЕН

В Р Х О В Н О Г Ш Т А Б А

НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА II

Јуни—Јули—Август 1942

Број 17 18—1

ГОДИШЊИЦА НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ

Напредна се развијала народно-ослободилачка борба. Говорили и прозивали извршом и извршавачем борних и цивилних задатака на живот и смртност окупационца, народни југославније створили су предатрица — нап рачки додати штију и дати се постепено уништити — иши у борбама — иши борбама тражати свој самост и слободу. Народни отаџбину и окупационца југославније створили, народни југославније отборили су своје последице. На борни полица комунистичке Партије југославније иши се народ у широким крајевима на устанак. Најпре у Црној Гори и Србији, онда у Босни и Херцеговини, на онда у Хрватској, Далмацији и Словенији дигао се народ у борбу против окупатора. Није се равнојерно развијала народно-ослободилачка борба у свим крајевима југославније. У Црној Гори

Фиксимил 17—18 бр. „Билтена Врховног штаба“ издатог поводом годишњице народноослободилачке борбе.

не борбе прелази на Копаоник, одакле се петог дана враћа, пошто се непријатељ упутио на Копаоник, и са Јастрепца разбија офанзиву и приморава непријатеља да се повуче у гарнизон.

Од почетка марта 1942 године непријатељ је био успео да гарнизонима поседне линију Куршумлија—Прокупље—Дољевац и тиме поделио Топлицу на два дела. Због тога се Топлички одред дели на два дела: део Топличког одреда на Јастрепцу организује се као Јастребачки партизански одред, а део на Пасјачи координира акцију са Јабланичким одредом.

22 јуна 1942 год. Бугари отпочињу велику офанзиву на Јастребац, у којој учествује 30.000 бугарских војника под командом немачких официра. Офанзива је трајала 6 дана, али је претрпела неуспех, јер су наше снаге успеле да изманевришу офанзиву, тако да су прошле само са губитком од два човека, а непријатељ је морао да се врати у гарнизон. Због тога су Бугари вршили репресалије према народу.

Јула месеца Јастребачки и Расински одред састављају једну ударну групу која се упућује на Копаоник и Голубију ради проширења борби са непријатељем. Ударна група се враћа на Јастребац после 20 дана напорног марша и непрскидних борби.

ГЛАВ

ЈЕДИНСТВЕНОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ФРОНТА СРБИЈЕ

Бр. 1

30. августа 1942. год.

ГЛАВНО ОДНОСНО НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ФРОНТА СРБИЈЕ треба да смисли одговарајуће чланове, законе, мерењаја до којих овај народ не може доћи под условима окупације и играјуће немачких војничких убрзаја. Глав је уопште народна војска, што се на крају не може остворити да да дође до истине и да та војска не може бити густе и тачне масе о српском народу и његовој ослободилачкој борби. Глав дружа тржишту, са којом не може поштом и кривом ролујући, без обзира и позитивна убрзаја. Глав своја војска која не може да се јави и која не може ослободити окупатора и његових војника.

ГЛАВ О ЈЕДИНСТВЕНОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ФРОНТА СРБИЈЕ треба да координира остале, организационе, политичке, сваких смисла српског народа које се налазе у јединственој војско-ослободилачкој борби. Глав дружа окупатора и његових војника. Глав војска јединственог српског народа у дега на ослободилачком фронту.

Факсимил првог броја - Глава јединственог народноослободилачког фронта Србије - од 30 августа 1942 год., рађен на шифрографу.

У току читавог лета на овом терену партизани стално врше акције на комуникацијама и воде борбе.

Од значајнијих акција у току овог лета је превртање четири непријатељска воза на главној прузи Дољевац—Ниш—Сталаћ, међу њима и једна композиција са немачким морнарима, којом приликом је погинуло и тешко рањено око 400 Немаца; пробојном муницијом оне-способљено је 15 локомотива.

Десетог августа 1942 године отпочела је такозвана Аћимовићева офанзива, названа тако по свом организатору. Она је на Јастрепцу трајала све до 4 септембра. Непријатељ је образовао на висовима Јастрепца јаке гарнизоне, а исто тако и у свима селима око Јастрепца. Између гарнизона постављене су на сваких 200 метара јаке заседе. Вештим распоредом снага и маневрисањем партизани онемогућавају ефикасно дејство офанзиве. 4 септембра наше снаге прелазе у офанзиву, непријатељ бива деморалисан и блокада се распада.

У то време Јастребачки одред је имао 200 бораца. Тада почиње већи прилив нових бораца у партизанске одреде и они јачају. И Раснишки и Јабланичко-пасјачки одред су знатно ојачали, тако да непријатељ није био у стању да у току зиме поведе јачу офанзиву за уништење партизана у овом крају.

Упркос најбесомучнијем терору, како по градовима тако исто и по селима, које је организовао окупатор, потпомогнут од специјалне полиције и црних тројки Драже Михаиловића, партизански одреди, иако ослабљени, и у другим крајевима Србије врше успешне акције.

Космајски партизани дејствују у току читаве 1942 године у срцу Србије, у непосредној близини Београда, долазећи у својим акцијама чак и до самог Београда. Сви напори непријатеља и издајника да униште космајске партизанае и онемогуће њихову акцију остали су без успеха.

Први шумадиски одред 27. септембра 1942 године уништава рудник у Рудовцима, 11. октобра уништава рудник Мисачу и Орашац, а 14. децембра 1942 године врши напад на средско место Сопот у срезу космајском.

Чачански одред врши стално акције и постиже низ успеха у нападима на железничке пруге, железничке станице, непријатељске патроле, телефонске и телеграфске везе.

Пожаревачки одред такође стално дејствује и, као и Чачански, врши успешне нападе на железничке комуникације, станице, непријатељске патроле и везе.

Борци слободарског Београда, упркос страшног терора вршеног над становницима

главног града Југославије, не престају са својом борбом против окупатора и издајника и у току целе 1942 године врше безбројне акције мањег и већег обима.

После III италијанско-четничке офанзиве — којом су наше јединице потиснуте из Санџака у Босни — није престајала народноослободилачка борба у Санџаку. У јеку III офанзиве од најбољих синова и кћери Санџака формирана је прва бригада Санџака под именом Трећа санџачка бригада.

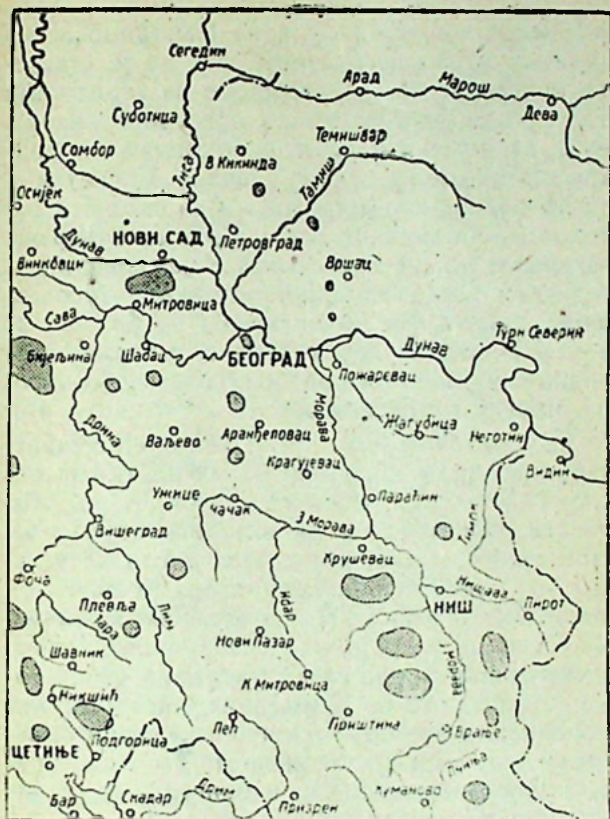
То је био одговор народа Санџака на офанзиву окупатора и на издају домаћих изрода. И у току отсуства наших јединица из Санџака и терора Италијана и четника — отпор у Санџаку није престајао. Скоро у свима срезовима Санџака деловали су партизани, названи од народа герилци. Најчувенија је златарска герила, која се кроз цело време држала на планини Златару.

Прва пролетерска бригада, образована у Рудом 22 децембра 1941 године, прошла је славан пут кроз све борбе и непријатељске офанзиве. Њен први командант био је Коча Поповић, а први политички комесар Филип Кљајић-Фића, радник из Београда. 7 новембра 1942 године друг Тито је свечано предао заставу Првој пролетерској бригади и том приликом јој, између осталог, упутио и следеће речи:

„Сећате ли се, другови борци, командири, команданти, политички комесари Прве пролетерске народноослободилачке ударне бригаде, када смо после тешких и крвавих бојева у Србији, где смо ослобађали села и градове, морали да оставимо нашу Србију пред до зуба наоружаним и моторизованим јединицама и да кренемо да бисмо сачували живу силу, да бисмо накупили нове снаге и да бисмо се поново вратили у Србију и поново је ослободили? Сећате ли се оних дана када смо се окупили у Рудом и од бораца из Шумадије, Ужица, Чачка, Ваљева, Посавине и Црне Горе створили Прву пролетерску народноослободилачку ударну бригаду? Сећате ли се како је она, Прва бригада, већ други дан извојевала победу над италијанским окупаторима и кренула новим путем славе. Много крви, много живота наших најбољих бораца, другова и другарица, покрило је тај славни пут. Имена тих хероја вечито ће живети у срцима наших народа ...“

СТВАРАЊЕ РЕДОВНЕ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ

Крајем 1942 године, по одлуци Врховног штаба, створена је од многобројних ударних и партизанских бригада и од неких већих пар-

Ослобођена територија у Србији крајем 1942 године. —
Размера 1 : 2,500,000.

тизанских одреда регуларна Народноослободилачка војска Југославије. Ма да је стварање регуларне војске извршено на територији ван Србије, оно је имало пресудног значаја за даље вођење и успешно окончање народноослободилачке борбе у целој Југославији, па се, разумљиво, одразила и на акције и народноослободилачки рад у Србији. Стварање регуларне војске претстављало је највећи до-тадашњи успех народног устанка у Југославији. „Билтен Врховног штаба“ у бр. 20—22 донео је чланак друга Тита о стварању Народноослободилачке војске Југославије, у коме, између осталог, каже:

„Дуг и тежак је то процес био, јер се наша народна војска рађала из малих партизанских одреда, стварала се од голоруких родољуба, сељака, радника, поштене интелигенције, омладине града и села, који су се дигли на устанак, у борбу против окупатора и њихових плаћеника. Требало је, са крвавим жртвама, освајати од непријатеља сваку пушку, сваку бомбу, сваки метак, сваки митраљез, сваки бацач, сваки топ и одолевати многобројним офанзивама бројно и технички надмоћних непријатеља, који су хтели да пошто-пото униште партизанске одреде и бригаде, да угуше народни устанак. Према томе, наша народна војска није створена одозго, путем декрета, присилно; није наоружана из фабрика, преко

војних лифераната, који су некада зарађивали огромне паре на наоружању бивше југословенске војске. Напротив, сваки борац наше храбре народне војске, тешком борбом и својом крвљу, освојио је и осваја наоружање од непријатеља, коме су га срамотно предали издајници нашег народа, разни виши официри и генерали бивше југословенске војске у априлу прошле године.

Стварање дивизија и корпуса, стварање наше народне војске дошло је баш у време кад су за то сазрели сви услови, кад се за то показала неопходна потреба, кад су већ биле створене многобројне бригаде и батаљони, кад су те бригаде и батаљони били наоружани скоро свим врстама оружја (осим авијације), кад је постало немогуће руководити на досадашњи начин свим бригадама, батаљонима и одредима, и, коначно, кад је ослобођен велики део наше територије, па се указала потреба за офанзивним операцијама крупнијег карактера.

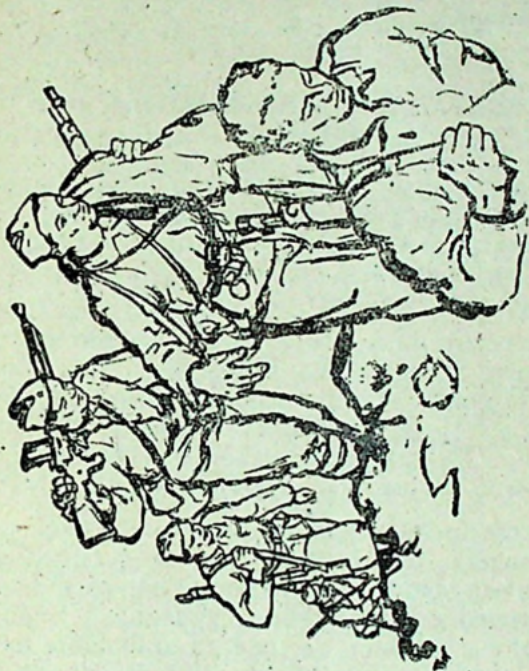
Стварањем народне војске створени су предуслови за операције већег стила, за још снажније ударце против окупатора и његових усташких и четничких слугу. Али, у исто време, руковођење постаје све сложеније и захтева много више спремности и ратне вештине команданата, који су израсли у процесу

досадашње борбе, када се примењивала скоро искључиво партизанска тактика ратовања. Тактика ратовања наше народне војске апсолутно мора бити комбинована са нашом досадашњом партизанском тактиком. То значи да се морамо чувати крутих фронтова, и избегавати их, да морамо избегавати да нам непријатељ, својом тактиком, наметне одбрану помоћу дугачких и расплнутих фронтова, зачепљавање рупа итд. Напротив, у нашој народној војсци мора владати искључиво офанзивни дух, не само кад смо у офанзиви, већ и у дефанзиви.

Офанзивни дух за време непријатељске офанзиве испољава се у снажној, смелој партизанској тактици, тактици продора у непријатељску позадину, у уништавању не само комуникација, него и непријатељских центара снабдевања, његових база, које су за време непријатељске офанзиве војнички ослабљене или су потпуно испражњене. Не треба да се бојимо опкољавања, као што се нисмо бојали ни онда кад смо имали мање јединице. Сваки наш губитак неке територије мора у исто време значити добитак нове, још веће и важније територије.

Стварајући народну војску, ми задржавамо наше многобројне територијалне партизанске одреде. Штавише, ми морамо ствара-

ти све новије и новије партизанске одреде на неослобођеној територији, у свим областима земље. Ти одреди имају огромне и часне за-

Борбе Андријевић-Кун Колона у маршу.

датке, као што су их имали и одреди који су се претворили у данашњу нашу војску.

Наша народна војска створена је од бораца очеличених у крвавим борбама, од најбољих синова наших народа, са дубоким кореном у нареду. Зато је она истински народна и непобедива.“

РАЗВИТАК НАРОДНЕ ВЛАСТИ. У 1942 ГОДИНИ

Већ у току прве године народноослободилачког рата формирани су на ослобођеној територији, као и на неослобођеним територијама, народноослободилачки одбори као органи народне власти.

На територији Југославије није било никакве друге праве власти. Народ и његови борци нису признавали разне фашистичке марионетске владе. Окупаторска власт претстављала је насиље, а „власт“ домаћих издајника није се нимало разликовала од окупаторске.

У земљи натопљеној крвљу најбољих синова народа Југославије, било је неопходно створити такво стање у коме ће народ, и под тако тешким околностима окупације и терора, моћи што више од себе да допринесе народноослободилачкој борби. Док су народноослободилачке снаге претстављале само малу партизанску војску и имале само мале парти-

занске одреде, дотле ни потребе ни захтеви нису били велики. Међутим, кад су се мали партизански одреди претворили у велику и снажну Народноослободилачку војску, појавиле су се много веће потребе и поставили су се много већи захтеви него што је то било раније, када су свако село или срез могли да хране своје борце.

Појавила се потреба да се, поред народно-ослободилачких одбора по местима и срезовима, организује власт, политичка власт, која ће моћи да мобилише све снаге народа у борбу против фашистичких окупатора и домаћих издајника, као и да омогући правилно снабдевање, исхрану и одржавање ове велике народне војске.

Стога се приступило формирању Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије (АВНОЈ), које се први пут састало у заседање 26 новембра 1942 године у Бихаћу.

Прво заседање Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије отворио је свечано друг Тито говором у коме је изложио дужности које се постављају пред АВНОЈ и очекивања народа Југославије и његове Народноослободилачке војске од овог свог врховног политичког тела. Између осталог, друг Тито је тада рекао:

„Другови и другарице! На наше Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије пада тежак терет, пада велика одговорност. Ми немамо такорећи ништа. Ми имамо само оружје које смо освојили крвљу наших најбољих бораца. Наша земља је разорена, наш народ трпи страховите патње и муке, гладан, го и бос, изложен четничком, усташком и окупаторском зверском терору. Али ми имамо једно — непоколебљиву чврстину и веру нападеног народа да ће победа бити његова. Ми имамо висок морал не само у нашој војсци, — морал који задивљује читав свет, — већ и у нашем народу. Гледајте на она попаљена села. Крај њих, на зими, по лашчарама или под голим небом, у шуми крај ватре, сељаци и сељанке не ропћу на своју судбину, већ кажу: „Браћо мила, борите се — а ми ћемо да дамо и последњи залогај што га имамо, да бисте победили нашег заједничког непријатеља“. То је морал какав се ретко и тешко нађе, то је понос народа Југославије.

И, разуме се, на орган који ми овде стварамо, који је одоздо израстао, пада огромна одговорност и тешка задаћа. Нашој војсци треба одела — ми немамо фабрика. Нашој војсци треба обуће — ми немамо фабрика обуће. Нашој војсци треба наоружање — ми немамо фабрика оружја. Нашој војсци

треба хране. Све то пада као задатак на овај високи форум, који ствара наш народ као клицу своје власти...“

Емигрантска влада у Лондону била је у сваком погледу далека своме народу, ометала је народноослободилачку борбу и глорификовала је издајника и сарадника окупатора Дражу Михаиловића, а „влада“ издајника Милана Недића у Београду, као и марионетска влада у Загребу, биле су најобичније слуге непријатеља против свога народа. Међународни односи и прилике нису дозвољавале могућности да се на ослобођеној територији образује једна легална народна влада. Зато је АВНОЈ, као највише народно политичко тело, морао да прими на себе све тешке задатке и дужности једне владе у поробљеној земљи чији се народ бори за своје ослобођење.

Прво заседање АВНОЈ-а имало је великог одјека у целој Југославији и борци Народноослободилачке војске и партизанских одреда у читавој Југославији, па и у Србији, су са још већим пожртвовањем и још већом вером у коначну победу над фашистичким окупатором наставили борбу за ослобођење. У свим крајевима Србије стварани су још упорније илегални народноослободилачки одбори који су помагали партизанским одредима, а у многим крајевима у народу сматрани као власт.

1943 ГОДИНА

У почетку 1943 године сви партизански одреди у Србији нагло јачају и стварају се још и нови одреди.

На пожаревачкој територији оперише Пожаревачки одред. Међу значајне акције овог одреда спадају: заседа на друму Пожаревац—Петровац, 15 фебруара 1943 године, којом приликом гине немачки пуковник Хензел; 17 фебруара 1943 године борба са Немцима код Сиракова; 22 фебруара рушење железничког моста на прузи Београд—Кучево код Чешље-ве баре.

Успешне акције врши и Први шумадиски одред. Међу најзначајније спадају: 4 фебруара 1943 године упад у Белановицу; 1 марта упад у Рудовце; 13 маја 1943 године упад у Лазаревац; ноћу између 27 и 28 јуна упад у Аранђеловац.

На крагујевачком подручју у почетку 1943 године дејствовале су само мање групе, које су извршиле већи број ситнијих акција и саботажа. У току године ове групе су нарасле тако да се касније приступило формирању великих јединица.

Расински одред је такође вршио живе акције и стално водио борбе. Почетком јануара 1943 године Немци су извршили напад на:

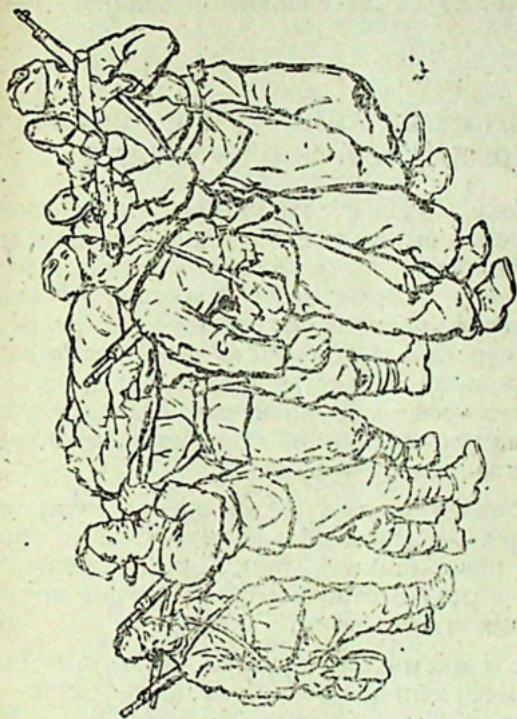
Борбе Андрејовић-Кун: Јуриш.

једну партизанску чету у Слатини, али и поред жестоке борбе, наши су без већих губитака нанели ударце непријатељу. Једна чета прелази преко Мораве у Левач и води стално борбе. 19 јануара 1943 године одред има борбе са Кесеровићевим четницима, у којима четници имају велике губитке. У току лета и јесени стално се врше акције, заседе, препадни на окупатора и издајнике и саботаже. 17 јуна 1943 године постављена је заседа на путу Крушевац—Брус, којом приликом је погинуо већи број Немаца; августа 1943 године формирањ је ударни батаљон на Јастрепцу; 12 октобра спаљивање воза у Читлуку; новембра 1943 године упад у Крушевац, којом приликом је демолирана фабрика вагона и завод за импрегнирање железничких прагова.

19 јануара 1943 године једна чета, састављена од једног вода Јастребачког и једног вода Расинског одреда кренула је у Жупу и на Копаоник ради проширења акције на тај терен. Кесеровић је са око 2.000 четника и жандарма пошао да опколи и уништи ову чету, али је изненађен ноћу и потпуно разбијен код села Разбојне у Јанковој Клисури, при чему су четници имали доста губитака, а партизанске чете задобила прилично ратног материјала.

17 фебруара 1943 године напали су Немци са вербованима на догор Јастребачког

одреда на Јастренцу, али су били одбијени и
нанети им губитци. Том приликом погинуо је

Борба Андрејевић-Кум: Ношење рањеника

Милан Ракић, тадашњи политички комесар
одреда.

У округу нишком такође се врше акције, међу којима је најзначајнија онеспособљавање рудника угља, извршено средином 1943 године.

ОПШТА СИТУАЦИЈА И ФОРМИРАЊЕ ВЕЋИХ ЈЕДИНИЦА У СРБИЈИ

У току 1942 и почетком 1943 године главнине партизанских снага и јединице Народно-ослободилачке војске водиле су сталне и жестоке борбе у Босни и Херцеговини. Устанак у западним крајевима Југославије био се потпуно учврстио. Народноослободилачка војска је била стала на здраве ноге и могле су да буду издвојене јаче офанзивне снаге и да се са њима побољша војно-политичка ситуација на другим секторима.

У Бихаћу је друг Тито донео одлуку да се са једном јаком офанзивном групом пробије у првој етапи у Црну Гору и Санџак, а затим, у другој етапи, настави покрет према Метохији и централној Србији.

После жестоких и крвавих борби у Четвртој и Петој непријатељској офанзиви, тешке и дуготрајне битке на Черетви и пробоја у Источној Босни ова офанзивна група је заузела Хан Пијесак, Власеницу, Кладањ, Сребреницу

и Зворник и, после краћег одмора, наставила покрете ка Црној Гори и Санџаку, задржавши

Ђорђе Андрејевић-Кун: Хируршка операција

у својим рукама ова важна упоришта на прагу Србије.

Овакав развој опште ситуације дао је великог потстрека оживљавању борби и јачању и груписавању снага у Србији.

Поред јачања одреда у Србији, у 1943 години је значајно и формирање нових одреда — стварање Народноослободилачке војске.

13 фебруара 1943 године долази у Јабланицу Светозар Вукмановић-Темпо и од одреда Кукавичког, Јабланичког и Јастребачког формира Први Јужно-моравски одред са три батаљона: на Кукавици, Радану и Јастрепцу. Командант Првог Јужно-моравског одреда је Димитрије Писловић „Трнавац“, заменик команданта М. Манојловић, а политички комесар Радован Ковачевић.

Одмах после формирања поједини батаљони одреда имају тежих борби; тако је фебруара 1943 године била тешка борба са недићевцима на Кукавици, којом приликом је непријатељ био разбијен и нанети му велики губитци.

Први Јужно-моравски одред као целина почиње да дејствује од марта 1943 године. Врше се крупније успешне акције, борбе са непријатељем и задобија знатан плен у ратном материјалу.

Априла 1943 године одред врши акцију на рудник Леце, заробљава већи број непријатеља и уништава сва постројења рудника.

Истог дана креће већи број Бугара у потеру до Радана од стране Гајтана. На падинама Радана и у Гајтану развија се тешка битка у којој је непријатељ био потпуно поражен, нанети му велики губитци и задобијен велики плен у оружју, муницији и другој ратној спреми. — Поред тога, било је и више акција на гарнизоне у Лебану, Бојнику и Житном Потоку.

У августу 1943 године Први Јужно-моравски одред има тешке борбе са четницима Драже Михаиловића, недићевцима, Немцима и Шиптарима на Радану и Пустој Реци као и код Црквице. Непријатељ је разбијен и нанети су му велики губитци. Одред спречава пљачкање становништва и одношење жита.

7 септембра 1943 године нападнут је бугарски гарнизон у Великој Плани. У борби су Бугари били разбијени, претрпели губитке и били принуђени да се повуку за Прокупље.

Још 29 јуна 1943 године Главни штаб наредио је свима штабовима одреда да из постојећих партизанских одреда, од најбољих бораца, организују ударне батаљоне, од којих ће се касније формирати ударне бригаде.

Већ у јуну 1943 године, у оквиру Прве Јужно-моравске бригаде, формира се Први, а одмах затим и Други ударни батаљон. Ови ба-

таљони су ишли са штабом одреда и као ударна снага вршили крупније акције.

25 септембра 1943 године, по наређењу Главног штаба за Србију, формирана је I бригада у Србији названа Прва шумадиска бригада. Руководели кадрови се појачавају доласком кадрова из Врховног штаба, а добија се и радиостаница. За команданта Прве шумадискe бригаде постављен је Радивоје Јовановић-Брадоња, сада пуковник Југословенске армије, за политичког комесара Света Поповић, погинуо почетком 1944 године, за заменика команданта Миша Дудић, погинуо почетком 1944 године, а за заменика политичког комесара Слободан Крстић, сада мајор Југословенске армије. 5 октобра 1943 године на Руднику свечано је прослављено формирање бригаде и извршена заклетва. Као гости на тој свечаности били су другови политички радници из крагујевачког и чачанског округа.

Друга бригада створена у Србији названа је Прва Јужно-моравска бригада. Формирана је по наређењу Главног штаба 11 октобра 1943 године на планини Радану. Бригаду је формирао друг Благоје Нешковић. За команданта бригаде постављен је Предраг Марковић, погинуо у Шестој офанзиви, а за политичког комесара Ђирило Михаиловић-Грујица, сада мајор Југословенске армије.

Главни Штаб НОВИПО
за Слободу
25-IX-1943г.

Наредба.

По одлуци Главног Штаба НОВИПО за Слободу има се обрзовати-
од постојећих народно ослободилачких партизанских баталјона народно ослобо-
дилачка партизанска бригада. У вези с тим

IX

НАРЕЂУЈЕМО

Да се формира Шумадска народно ослободилачка партизанска
партизанска бригада. Уз у састав ове бригаде улазе I и II народно-ослобо-
дилачки партизански баталјон. По формирању тачног Шумадског н.с. баталјона
чисти има да уђе у састав ове бригаде.

За команданта Шумадске народно-ослободилачке бригаде по-
ставља се друг Радевоје Јовановић "Брадова"
За политичког комесара ИНОП бригаде поставља се друг Света
Поповић;

За заменика команданта поставља се друг Мила Дулић;

За заменика политичког комесара поставља се друг Слободан. *Крстић*

Ово наредбе има се извршити одмах.
Одг. филијску - слобод. народу.

Главни Штаб НОВИПО
за Слободу

Политички комесар

за команданта

Милош М. Милошевић

Петар Самарковић

Факсимал наредбе Главног штаба НОВ и ПО за Србију о формирању
Шумадске бригаде.

Настаје све већи прилив бораца у народноослободилачке бригаде и партизанске одреде. Непријатељ напушта мање гарнизоне и повлачи се у већа и утврђенија места.

Од бораца из Срема у Источној Босни формира се Прва војвођанска бригада.

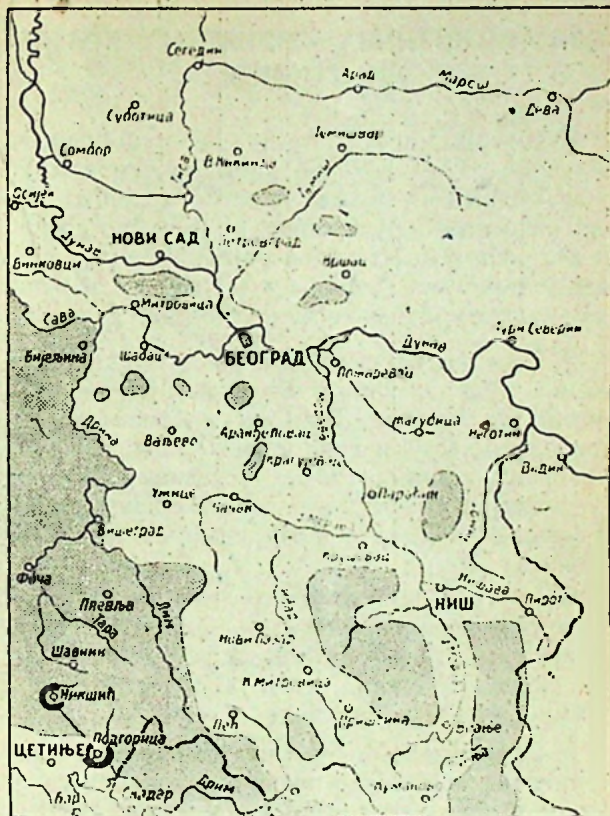
Трећа непријатељска офанзива потиснула је народноослободилачке снаге из Санцака у Босну, где се интензивно развијао народноослободилачки покрет. 1 јуна формирана је на Челебићу Трећа санџачка бригада, а једна чета враћа се на терен да дејствује.

За време Пете непријатељске офанзиве Трећа санџачка бригада извлачи се у малим групама из непријатељског ланца, пребацује се у Санџак и ту се реорганизује.

Септембра 1943 године Трећа санџачка бригада, Друга пролетерска и Пета крајишка ослобађају све срезове Санцака осим сјеничког, прибојског и новопазарског. Тада наступа велики прилив бораца у народноослободилачке јединице. Народноослободилачки покрет буја и ствара се Антифашистичко веће народног ослобођења Санцака.

1 децембра 1943 године формирана је Четврта санџачка бригада.

У Шестој офанзиви непријатељу је пошло за руком да окупира поново све срезове Санцака осим Бијелог Поља.

Ослобођена територија у Савији крајем лета 1943 године
Размер: 1:2,500,000

ВОЈНО-ПОЛИТИЧКА СИТУАЦИЈА КРАЈЕМ 1943 ГОДИНЕ

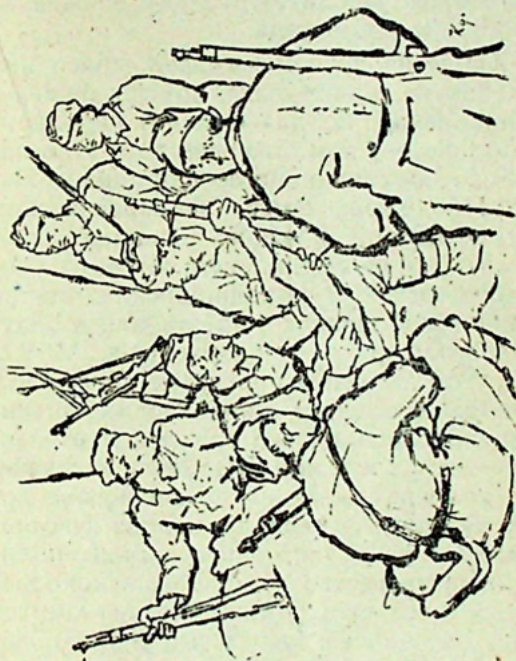
У току борби од почетка народноослободилачког рата народноослободилачки покрет у Југославији се веома учврстио и ојачао. Од партизанских одреда створена је добро уређена Народноослободилачка војска са регуларним јединицама, добрим наоружањем и вештим и извежбаним војним руководством.

У току борби непријатељи су претрпели велике губитке и постепено сузбијени на великим просторима. Талијански окупатори су претрпели веома велике губитке, што је, здружено са ударцима које су савезници наносили италијанској војсци, довело фашистичку Италију до слома и капитулације августа 1943 године.

Капитулацију Италије је Народноослободилачка војска искористила и ослободила стране територије од Ђевђелије до прекосочких Брда, у дужини преко 700 километара и у дубину до 400 километара.

У Србији и у Македонији се народноослободилачка борба јако развила и наше снаге су освојиле значајна упоришта у сливу Мораве и Вардара, чиме је пружена знатна помоћ народноослободилачким снагама Бугарске.

Све комуникационе везе, а нарочито важне главне железничке пруге, биле су изложене сталним ударцима и прекидима, што је знат-

Ђорђе Андрејевић-Кун: Политички час.

но ометало снабдевање непријатеља и покрете његових трупа.

29 новембра 1943 године отпочело је Дру-

го заседање Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије, које је свечано отворио друг Тито извештајем о развоју ослободилачке борбе народа Југославије у вези са међународним догађајима.

АВНОЈ је на другом заседању донео низ важних одлука и закључака, који су били од огромног значаја по даљи развој народноослободилачке борбе и стварање нове Југославије. АВНОЈ је санкционисао формирање Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије и њених јединица; санкционисана је одлука Врховног штаба о увођењу официрских и подофицирских чинова у Народноослободилачкој војсци, као и одлука о увођењу ордена и одликовања. АВНОЈ је на Другом заседању прогласио друга Тита за маршала Југославије и врховног команданта Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије. На овом заседању дате су основне линије за организовање државног живота и федерације народа Југославије, АВНОЈ је од дотадашњег општеполитичког тела прерастао у највише законодавно тело и формиран је Национални комитет народног ослобођења Југославије (НКОЈ), као привремена народна влада Југославије.

Све је то дало још више полета и замаха народноослободилачкој борби у свима крајевима Југославије.

В. Борђе Андрјевић-Кун: Народни борци.

1944 ГОДИНА И ФОРМИРАЊЕ СРПСКИХ ДИВИЗИЈА

Крајем 1943 и почетком 1944 године јединице 2 и 5 дивизије, после Шесте непријатељске офанзиве, прешле су Лим и продрле у Србију. На територији Ужичког, Чачанског и Ваљевског округа водиле су жестоке борбе са непријатељем, задајући му велике губитке.

Ове борбе 2 и 5 дивизије допринеле су бржим развоју борбе на територији Србије.

Током 1944 године огањ устанка у Србији, који се никако није гасио, ни у најтежим данима привременог опадања, још више се разбуктао.

Првих дана 1944 године стварају се још четири нове бригаде: 14 јануара 1944 године образује се Трећа јужно-моравска бригада, 16 јануара 1944 године Четврта јужно-моравска бригада, а 4 фебруара 1944 године Пета и Шеста јужно-моравска бригада.

Већ 16 јануара 1944 године новоформирана Трећа јужно-моравска бригада напала је бугарске јединице на 3 километра од Прокупља, на путу код Доње Трнавe. Бугари су били потпуно разбијени и претрпели велике губитке, а наши су задобили велики ратни плен у оружју, муницији и материјалу. Том приликом оборен је и један непријатељски авион.

Почетком фебруара 1944 године у борби са Бугарима код Бајчинца оборен је и други бугарски авион а посада заробљена.

Почетком фебруара у Топлицу је дошао Тимочки партизански одред, који је на терену Топлице и Јабланице презимио и реорганизовао се, а на пролеће се вратио на свој терен као Девета српска бригада.

15 фебруара 1944 године четници са великим мобилисаним снагама врше офанзиву на Топлицу.

17 фебруара 1944 године Трећа јужно-моравска бригада са Јастребачким и Тимочким одредом напада четничке јединице које врше офанзиву у Девчи, разбија их и наноси им велике губитке. Задобијен је велики плен.

Исте партизанске јединице нападају четничку главнину која је била под командо Кесеровића 19 фебруара 1944 године у Великој Плани. Четницима долазе у помоћ Бугари.

Истог дана је код Јошанице Друга јужно-моравска бригада водила борбе са деловима четничке офанзиве и нанела им знатне губитке.

Кесеровић се са својим четницима повлачи са терена под Јастрепцем у Косаоницу, где мобилише нове људе и 3 марта 1944 године врши нову офанзиву на десној обали Топлице у

правцу Јабланице. Развија се фронтална битка на линији Арбанашка—Ргаје—Бели Камен. После тродневне борбе четници су били потпуно разбијени и у паници се разбегли, а оставили велики плен у оружју и материјалу.

Четници уз ангажовање великих снага покушавају још неколико пута да спроведу офанзиву на Јастребац, Топлицу и Јабланицу, али бивају увек одбијени и разбијени.

19. маја 1944 године на планини Радану, на месту званом Јововића Ливаде, формирана је прва дивизија у Србији, названа 21 дивизија.

Ускоро потом формирана је 22 дивизија, а до 10 јуна 1944 године и 23 и 24 дивизија, а у источној Србији 25 дивизија.

Двадесеттрећа дивизија ослобађа Горњу Јабланицу, крајем маја 1944 године Косаоницу, затим прелази на Копаоник, ослобађа Брус и већи део Копаоничког подручја, где води непрекидне борбе. Тада је била слободна територија од планине Кукавице до централног Копаоника, већи део Жупе, Топлица и расински и моравски срез, осим гарнизона у варошима.

Почетком 1944 године на територији крагујевачког округа формирана је Друга шумадиска бригада, која је у току читаве 1944 го-

Борхе Андрејевић-Кућ: Чика Вуле, стари борац из
окољине Прокупља.

дине остала на овој територији и везивала за себе велике непријатељске снаге.

У току прве половине 1944 године Друга шумадиска бригада је извршила низ успешних акција у срезу орашачком и имала више борби са непријатељем.

Најзначајније борбе са јаким непријатељским снагама биле су на Вагану, коси изнад Даросаве, западно од Аранђеловца. Борбе су биле жестоке, трајале више дана и Друга шумадиска бригада је успела да непријатељу нанесе огромне губитке.

Јула 1944 године из Врховног штаба долази у Србију новоосновани Главни штаб Народноослободилачке војске Србије на челу са командантом Кочом Поповићем.

Долазак новог и потпуног Главног штаба у ситуацији кад су јединице почеле нагло да расту, био је велика помоћ за реорганизацију и учвршћење народноослободилачке војске.

Тих дана уједињене непријатељске снаге Јемаца, Бугара, четника и недићеваца врше јак притисак са свих страна на ослобођену територију. Наше снаге су принуђене да се повлаче из Топлице ка Горњој Јабланици водећи непрекидне борбе.

Петог августа 1944 године група дивизија под командом Пека Дапчевића прелази Ибар и потпуно овладава копаоничким подручјем.

Борђе Андрејевић-Кув: Митраљезац Марко рударски
радиник из Ибарске долине.

Наше јединице из Горње Јабланице врше противофанзиву, Топлица се поново ослобађа а 3 септембра 1944 године ослобођено је и Прокупље.

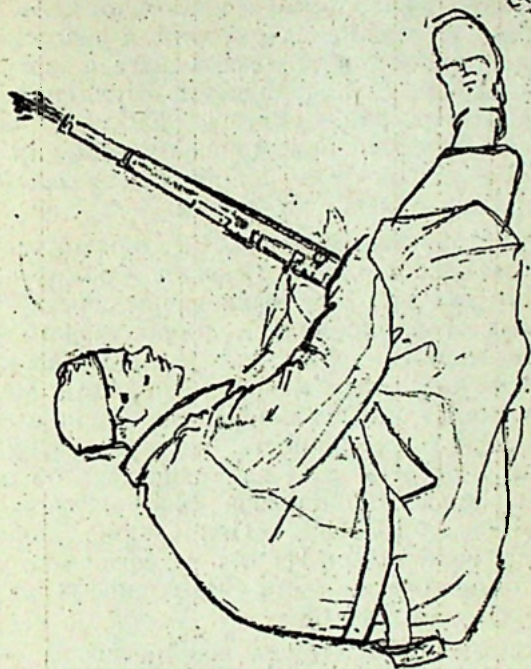
Од 28 августа до 1 септембра 1944 године ослобођени су Врање, Пирот, Сурдулица, Лебане, Куршумлија, Александровац.

КРУПНИЈЕ ОПЕРАЦИЈЕ У СРБИЈИ

Средином 1944 године, пламен народног устанка који се поново разбуктао у Топлици и Јабланици, захватио Шумадију и проширио се на целу Србију, дигао је цео српски народ на оружје.

Осећајући скору пропаст, издајници народа Недић, Љотић и Дража Михаиловић вршили су страховити терор над патриотским српским становништвом. Немачки и бугарски окупатори, осећајући снагу устанка и народног отпора, као и притисак Црвене армије чије су се јединице приближавале Балкану, покушавали су на све могуће начине да сломију снагу устанка и да створе могућности за несметано извлачење живе силе и материјала са Балканског полуострва. Стога су све своје снаге, појачане снагама издајника, бацили у борбу против српског народа.

Иако је народноослободилачки покрет у Србији узео велике размере, ипак су његове

Борђе Андрејевић-Кун: Млади партизански курир звао „Кики“
сала је студент.

снаге тешко одолеваале комбинованим знатно надмоћнијим снагама немачких и бугарских

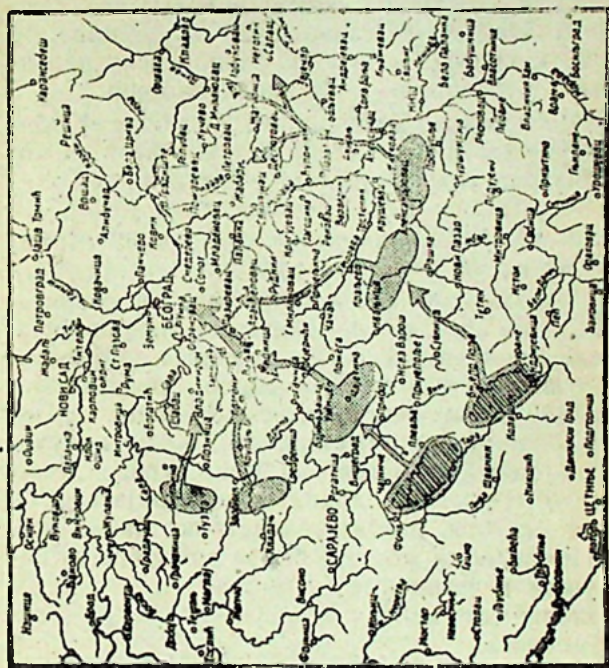
окупационих трупа и издајничких банди. Због тога је требало дати подршке ослободилачким снагама Србије.

У сливу Јужне Мораве и у источној Србији постојале су слободне територије и јака упоришта народноослободилачких снага, а партизански одреди су контролисали Шумадију и остале делове Србије. Стога је било потребно да се са централног положаја Југославије пребаце јаче ударне групе у Србију и ту задају непријатељу одлучујући ударци.

Окупатори су увиђали да ће доћи до упада јачих ослободилачких снага у Србију, па су настојали да то на сваки начин спрече. У ту сврху су припремили и добро учврстили западно-моравски фронт који је имао задатак да спречи нападе из Санџака и Црне Горе. Међутим, пошто овај одбрамбени фронт није уливао довољно сигурности, настојали су да операције пренесу даље на запад, како би се главне народноослободилачке снаге ангажовале што даље од Србије, у Црној Гори, Санџаку и источној Босни. Из тих разлога су се и одигравале почетком лета 1944 године велике борбе на овим секторима.

Међутим, сва настојања непријатеља остала су узалудна. До средине 1944 године су према Србији биле концентрисане знатне народноослободилачке снаге спремне за упад у Србију.

1) Десно крило сачињавале су јединице: 2, 5 и 17 дивизија, а биле су распоређене на линији Андријевица—Беране—Колашин;

Концентрација наших снага за ослобођење Србије. —
Размер 1:4,000,000

2) Средишњу групу сачињавале су јединице: Први и Дванаести корпус; 1 и 6, 16 и 36 дивизија, а биле су распоређене на линији Пљевље—Фоча—Шавник;

3) Лево крило сачињавале су јединице: 11 и 28 дивизија, а биле су распоређене на линији Сребреница—Власеница—Зворник.

Десно крило и средишња група биле су прилично удаљене и зато су у првој фази имали да изврше прелаз до линије Копаоник—Голија—Златибор—Тара Планина, са које би, заједно са левим крилом, кренули у концентрични напад на средиште Србије.

У циљу спречавања ових покрета, непријатељ је на линији Пећ—Косовска Митровица—Рашка концентрисао јаче снаге. На овој линији развиле су се жестоке борбе. Средином јула 1944 године непријатељске јединице од Пећи крећу ка Андријевици, али бивају потучене и одбачене натраг ка Пећи. Наше десно крило, користећи одбацивање непријатеља са овог сектора, разбија балистичке банде код Пештера, води жестоке борбе око Ибра са немачким и четничким јединицама и избија на Копаонички масив, у позадину непријатељских снага.

У то време непријатељ је вршио офанзиву на народноослободилачке снаге у Србији на територији Топлице и Јабланице. Доласком десног крила ударних група под командом

Пека Дапчевића, разбијена је потпуно непријатељска офанзива у Јабланици. Група нашег десног крила, заједно са новоформираним српским Тринаестим и Четрнаестим корпусом, заузима чврсто упориште на подручју Ибра и Јужне Мораве.

У другој половини августа 1944 године главнина народноослободилачких јединица налазила се на полазним положајима за одлучујућу акцију у Србији.

Средишња група отпочела је напад са линије Златибор—Тара Планина у правцу Ужице—Ваљево и убрзо заузела Рогачицу, Бајину Башту и Косјерић. Затим наставља покрет и на линији Јелова Гора—Медведник—Суворбор сукобљава се са јаким комбинованим снагама Немаца, четника Драже Михаиловића, недићеваца и љотићеваца, разбија их потпуно и, гонећи их, ослобађа Љубовију, Пецку, Осјечину, Ваљево, Љиг и Лајковац.

Десно крило води борбе са јачим немачким снагама у долини Западне Мораве, а затим се одавде пробија и заузима у борбама Горњи Милановац, Враћевшницу, Страгаре, Лазарсвац и Аранђеловац.

Лево крило наших снага се у жестоким борбама пробило преко Дрине код Зворника, избило на линију Соколска Планина—Гучево

и спојило се са снагама средишне групе. Јединице лвог крила су у борбама ослободиле Крупањ, Белу Цркву, Бању Ковиљачу, Лозницу и Љешницу.

Крајем септембра 1944 године сва три дела главне ударне групе извршила су потпуно своје задатке и, после жестоких борби и напора, заузеле стратегиски важне положаје на линији Рудник—Сувобор—Цер.

На тај начин формирана је под командом Пека Дапчевића Прва армиска група, која је заузла своје положаје и била спремна за одлучну битку за дефинитивно ослобођење Србије.

За време док је ударна група под командом Пека Дапчевића водила борбе у западној Србији и продирала у Шумадију у правцу Београда, формирала се под командом Коче Поповића Друга армиска група, која је добила задатак да оперише на линији Западна Морава—Крагујевац и да са јужне стране надире ка Београду.

Из Прве армиске групе издвојен је Четрнаести српски корпус и са Јастрепца пребачен у источну Србију. После јакних борби са окупаторима и издајничким јединицама, јединице Четрнаестог корпуса су образовале страну слободну територију. 14 септембра 1944 године, на Дунаву, на оном истом месту на

коме су српски устаници из Првог устанка, водећи акције у Видинском пашалуку, дошли у додир са руском војском под командом Кутузова, јединице Четрнаестог корпуса су дошле у додир са јединицама братске Црвене армије.

Осећајући да ће јаче ударце добити са истока, Немци упућују на ту страну јаче снаге. Тимочки крај су биле ослободиле јединице Четрнаестог корпуса, које су, под жестоким притиском немачких дивизија, морале да се повуку на планински терен североисточне Србије. Са овог терена јединице Четрнаестог корпуса садејствовале су са јединицама Црвене армије и заједно са њима чистиле терен у Моравској долини. Са Немцима су на тимочком сектору садејствовали четници из такозване велико-моравске и источно-српске „групе корпуса“.

ДЕФИНИТИВНО ОСЛОБОЂЕЊЕ СРБИЈЕ И БИТКА ЗА БЕОГРАД

Почетком септембра 1944 године извршен је груписање народноослободилачких снага за одлучни напад на окупаторске и издајничке снаге и дефинитивно ослобођење Србије.

Црвеној армији, после освајања Румуније, била су отворена врата за Панонску низију

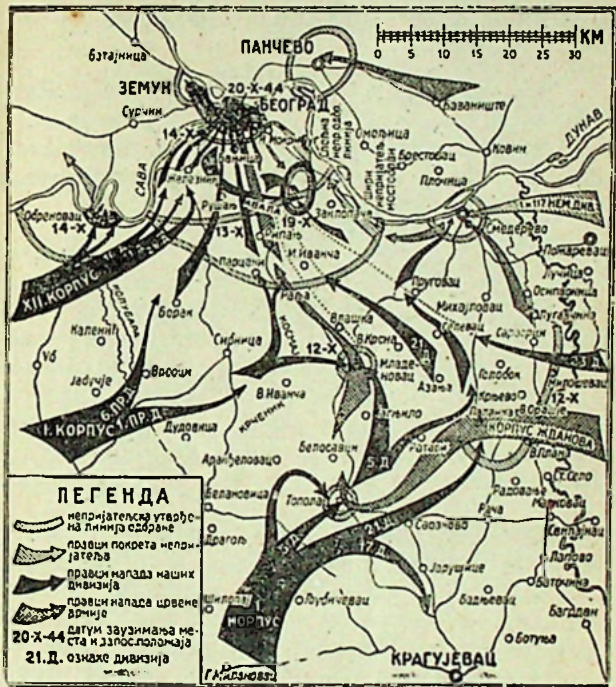
куда су се упутиле главне снаге ослободитељице Европе. Међутим, један део својих снага Црвена армија одваја, под жестоким борбама продире преко Дунава и пробија се до наших снага да помогне ослобођење наше земље. 7 октобра су јединице Црвене армије почеле прелаз преко Дунава у Ђердапу.

После септембарских догађаја, армија Отачественог фронта Бугарске учествује заједно са нашим снагама у борбама против немачких фашиста и домаћих издајника.

Почетком октобра 1944 године Прва армијска група са линије Рудник—Цер прелази у офанзиву ка Сави и Дунаву и, после мањих борби, ослобађа Мачву и Посавину, где се концентрише на линији Аранђеловац—Космај—Обреновац.

Седмог октобра тенковски корпус Црвене армије под командом генерала Жданова предузима покрет из области Видина у Бугарској и пробија се преко врло тешког терена према Зајечару. Брзим продором успео је овај тенковски корпус да разбије непријатељску одбрану на тимочком сектору и незадрживо напредује правцем Зајечар—Жагубица—Смедеревска Паланка—Топола—Младеновац. Део немачких дивизија био је одбачен на север према Дунаву, а други део на југ према Морави. После три дана, 10 октобра 1944 године,

тенковски корпус заузима важно железничко раскршће Велику Плану и сједињава се са је-

Битка за ослобођење Београда

диницама Прве армиске групе Народноослободилачке војске.

После жестоких борби уједињених снага Народноослободилачке војске и Црвене армије, оне избијају 13 октобра 1944 године испод Авале.

14 октобра 1944 године ослобођен је Ниш, затим Лесковац и Прокупље и наше снаге, у заједници са бугарским јединицама Отачественог фронта, настављају гоњење непријатеља ка југу и западу.

За одбрану Београда Немци су образовали први појас на линији Обреновац—Младеновац—Смедерево, где су концентрисали јаке комбиноване снаге са моторизованим јединицама и са Љотићевим „српским добровољачким корпусом“. Иза ове линије одбрана Београда била је постављена у три појаса: шири на отстојању Авале, ужи на прилазима граду и одбрана у самом граду.

Борба за сам Београд почела је 14 октобра 1944 године. Битке су биле жестоке, јер је непријатељ упорно бранио положаје. Спољне одбране града су под жест. ком артиљериском ватром и снажним ударом јединица убрзо попустиле, али се у граду развила упорна борба за сваки блок зграда и сваку кућу. Нашим јединицама и јединицама Црвене армије активно су помагали грађани и грађанке Београда и сами учествујући у ослобођењу свога града.

Београђани!

Главни град наше славне домовине ослобођен је од немачких тирана и њихових најамника. Београд данас почиње свој живот у слободи. Нена је хвала и слава нашој Народно-ослободилачкој војсци и братској Црвеној армији!

Београд, после три и по године ропства и страха, данас први пут може да каже шта је радно и мислио, шта мисли и шта ће радити! Београђани, изађите сви данас, 21. 0. 44. на улице, крепите око 1 сат по подне, из свих крајева града, према споменику Бука Караџића.

Београђани! Покажите патриотско и словенско лице нашег напаћеног и херојског Београда!

Сви на улице!

Живео слободни Београд, престоница нове демократске федеративне Југославије!

Живела Народно-ослободилачка војска и њен Врховни командант маршал Тито!

Живела Црвена армија и њен Врховни командант маршал Стаљин!

Живела слободна Србија у демократској федеративној Југославији!

Први летак штампан и рвстуран у ослобођеном Београду.

У борбама око Београда Немци су претрпели страховите губитке и били потпуно разбијени. Београд је потпуно ослобођен 20 октобра 1944 год. Губитци непријатеља у борби за Београд износили су преко 30.000 људи.

Јединице Друге армиске групе у заједници са јединицама Црвене армије у међувремену су одбиле непријатеља који је покушавао да се од Западне Мораве пробије ка Београду, ослободиле су Крагујевац, Јагодину, Крушевац и Трстеник и образовале фронт на Западној Морави на линији Краљева—Чачак. Овај фронт се стабилизовао и тек после дужих борби непријатељ је одбијен и у борбама гоњен преко Дрине.

27 октобра 1944 године маршал Тито одржао је у Београду смотру јединица Првог пролетерског корпуса Народноослободилачке војске и том приликом одржао свој први говор у слободном Београду. Између осталог, маршал Тито је тада рекао:

„Ослобођење Београда има огроман историски значај. У овом намученом граду, претри и по године, први пут је дат отпор такозваном непобедивом немачком освајачу. Двадесет седмог марта народ Београда, као и народ осталих градова, дао је отпор и није хтео да сагне шију пред освајачем, који је дотле био поробио читаву Европу.

Када су немачке Хитлерове хорде, опијене победама у европским земљама, мучки нападе нашег великог савезника — Совјетски Савез, народи Југославије знали су да је дошао час за борбу. Народи Југославије поново су добили веру да ће опет доћи дан ослобођења.

Омладина Београда показала је беспримерно херојство, нападајући на улицама Београда немачку моторизацију. Омладина Шумадије прва се дигла и после кратког времена ослободила скоро целу западну Србију.

Када су немачки освајач и домаћи издајници успели да наше славне шумадске, славне српске партизане истисну из Србије, омладина Шумадије пошла је заједно са нашим славним црногорским борцима у остале крајеве Југославије, да сеје братство и јединство, да бије проклетог непријатеља, који је хтео да истреби наш народ.

Синови Србије, синови Шумадије, синови Црне Горе пошли су и спојили се са браћом из Хрватске и Словеније и свих осталих крајева и, раме уз раме, под најтежим околностима, три и по године јуначки издржали у борби против надмоћнијег непријатеља.

Сада су се синови Србије вратили, само у много мањем броју — јер су најбољи синови Србије оставили своје кости по брдима Црне

Горе, Далмације, Босне, кујући братство и јединство; вратио се један мали али много јачи део; вратио се заједно са синовима Хрватске, Словеније, Далмације и Војводине, да заједно ослобађају и ослободе град Београд.

Овде се спојила први пут славна Црвена армија са нашом Народноослободилачком војском. Улице Београда, заливане крвљу свију народа Југославије, заливане су крвљу такође наше херојске Црвене армије — синова Совјетског Савеза. И по томе све оно има огроман историјски значај.

(Сада је ваш задатак и задатак свих осталих бораца, нарочито синова Србије, да заједно са осталим народима ослободе и преостали део наше намучене земље. Сада ће синови Београда и Шумадије, заједно са Хрватима и осталим борцима из осталих крајева, ослободити и наш град Загреб. То су ваши задаци. Ваш је задатак да, раме уз раме с Црвеном армијом, гоните заклетог непријатеља из ове наше свете, крвљу натопљене земље.)

Овде, у Београду, у Југославији, спојило се братство свих наших великих савезника са нашом намученом земљом...

Овде, у Београду, живео је највећи издајник српског народа, Недић. Овде су се заједно с немачким окупатором ковали планови

како да се истребе најбољи синови српског народа. Овде, исто онако као и у Загребу, ковали су се планови како да се завади брат с братом и како да се истребе наши народи — Словени Југа. Али народи Југославије, преко својих најбољих синова — бораца Народно-ослободилачке војске, побркали су све те паклене планове. Овде у Београду, као и у неким другим местима, издајник Дража Михаиловић ковао је планове и брусио четничке каме, како би наставио оно крваво дело које су 1941 године започели проклети издајници хрватског народа — усташе, да би после погибије, после истеривања Немаца продужио крвопролиће, да би продужио завађање брата с братом. Али не! Мисија коју су узели на себе синови Србије, Хрватске, Црне Горе, Македоније и Словеније — јесте братство и јединство свих народа. Највећа победа коју је до сада постигла наша војска — јесте баш то јединство и братство.

Београд, наш главни град Југославије, тек отада заиста постаје главни град свих Јужних Словена, град који ће волети сви народи Југославије, град за који су проливали крв сви синови Југославије. Одавде из Београда треба да зраче оне идеје водиље које су нас носиле кроз ове тешке дане — идеје братства и јединства и идеја велике и срећније Југославије.“

После ослобођења Београда јединице наше Прве армије, у заједници са јединицама Црвене армије, прешле су у Срем, где се образовао стабилизовани фронт. После дугих и упорних борби, непријатељ је потиснут из Срема и настављено је његово гоњење према Берлину.

УЧВРШЋИВАЊЕ НАРОДНЕ ВЛАСТИ У БЕОГРАДУ И СРБИЈИ

Истог дана када је маршал Тито одржао свој историски први говор у слободном Београду, 27 октобра 1944 године, на предлог Одбора јединственог народноослободилачког фронта Београда, Главни народноослободилачки одбор Србије поставио је први Извршни народноослободилачки одбор града Београда и овај је преузео сву цивилну власт у Београду.

Већ 9 новембра 1944 године отпочело је заседање Велике антифашистичке скупштине народног ослобођења Србије. Маршал Тито је на свечаном отварању заседања одржао говор, у коме је, између осталог, рекао:

„Србија је у овој натчовечанској борби дала велике и крваве жртве. Њени синови, не само у Србији, него на свим бојиштима Југо-

ОДЛУКА

ГЛАВНОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ОДБОРА СРБИЈЕ

На предлог Одбора јединственог народно-ослободилачког фронта града Београда а због немогућности да се изврше избори постављају се за председника Извршног народно-ослободилачког одбора града Београда

Председник МИХАИЛО РАТЧОВИЋ, студент

I Подпредседник СТЕВАН ЂЕЛАНЕО доктор Универзитета

II Подпредседник МИХАИЛО МАНСИЛОВИЋ, учитељ

Секретар МАРКО МИКЕЏИЋ, студент

Име БОРИВОЈЕ МАНСИЛОВИЋ,
МИЛАН ДРАГУЛИЋ ~~професор~~ ПТИ
ПАВАР САВИЋЕВИЋ ~~учитељ~~ у пензији
ДРАГУТИН ПРОЏИЋ, учитељ
Име ИШТИМЕР ЂУРЂЕВИЋ
РАДЕНКО БОГОСАВЉЕВИЋ ~~студент~~ изм. проф.
Др ВОЈА РИСИЋ ~~професор~~
БОСА ЂОРЂЕВИЋ ~~професор~~
Име ЈОВА ЈАНКОВИЋ
ПЕТАР ЧИМЕЏИЋ ~~професор~~ три президијума
РАДОСЛАВ МАКСИЋ ~~професор~~
ГЛИГОРИЈЕ ПАУНОВИЋ ~~професор~~ три президијума
ДРАГОЉУБ ЖИВКОВИЋ ~~професор~~ изм. проф.
Др МИЛАН ШАЛИКОВИЋ
ПЕТАР ЧОВАНЕВИЋ ~~професор~~
ВУКО ЈВКОВИЋ ~~професор~~
Име ЈОРИСЛАВ ДИЛИЋ

Од данас именовања Извршног народно-ослободилачког одбора града Београда пружају сва грађанска власти у Београду испуњавајући своје задатке у издацима војне власти

Све установе и сва добра бивше Српске краљевине града Београда као и све друге установе чији рад спада у део рада народно-ослободилачког одбора пружајући поддршку Извршном народно-ослободилачком одбору града Београда

27.X.1944 год

СМРТ САШКАЈИ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Главни народно-ослободилачки одбор Београда

Секретар,
Петар Стевановић, с. р.

За председника
Др Благоје Чичковић, с. р.

Факсимил објаве одлуке о постављању првог Извршног народноослободилачког одбора Београда

славије, давали су своју крв и своје животе за велику ствар, за слободу своје домовине — уже домовине Србије и шире домовине нове федеративне Југославије.

Ја сам гледао — заједно смо ишли по брдима Србије, по брдима наше Црне Горе, Босне и Херцеговине, Далмације — гледао сам самопожртвованост наших Шумадица, младића који су тек ступили у живот, како са заносом иду у борбу за братство и јединство народа Југославије. У томе лежи велика заслуга синова наше јуначке Шумадије.

Нажалост, натраг у Србију дошло је мало од оних хероја који су 1941 године пошли с том великом мисијом у друге крајеве наше домовине Југославије. Слава палим херојима за братство и јединство, за слободу народа!

Али, ево резултата тих великих жртава! Дошли су синови свих народа да ослобађају и ослободили су, заједно с братском херојском Црвеном армијом, наш најдражи град Београд, који отада постаје престоница свих народа Југославије.

У току ове велике натчовечанске борбе исковано је не само братство и јединство народа Југославије, него је створена и нова истинска народна власт. Највеће тековине ове циновске неједнаке борбе јесу: братство и јединство и истинска народна власт. Пред вама,

претставницима јуначке Србије, сада стоји задатак да продужите дело које су започели ваши славни синови, борци партизанских одреда и Народноослободилачке војске.

Да живи срећна, слободна Србија у уједињеној, слободној, федеративној, демократској Југославији!“

Шеснаестог новембра 1944 године почео је у Београду рад први слободни конгрес Уједињеног савеза антифашистичке омладине Србије. На свечаном отварању конгреса говорио је маршал Тито, који је том приликом, између осталог, рекао:

„Ми дугујемо омладини Србије врло много. Народи Југославије дугују својој омладини врло много. Никада неће бити могуће довољно оценити ону улогу коју је омладина Југославије, а у првом реду омладина Србије, одиграла у овој великој ослободилачкој борби за опстанак и слободу наших народа.

Године 1941, овде, на улицама Београда, младићи и девојке, скоро деца, на позив Комунистичке партије, пошли су у борбу, не штедећи своје младе животе. Омладина у Београду, омладина у Крагујевцу, омладина у Ваљеву, омладина у Ужицу, омладина у Пожаревцу, омладина у свима градовима Србије, омладина српских села, — дигла се и пошла

у борбу против највећег непријатеља и српског и свих народа Југославије — немачког окупатора и његових слугу.

Кад иду у борбу људи, војска коју је држава створила, одрасли људи, онда је то њихова дужност према својој отаџбини, онда је то дуг сваког грађанина и родољуба. Али, кад без мобилизације, добровољно, деца од дванаест, четрнаест, петнаест и шеснаест година иду у борбу, знајући да ће у њој погинути, — онда је то више него дуг према домовини, онда је то натчовечански хероизам младих људи, који жртвују себе, иако још нису управо ни ступили у живот, — да би будућа поколења била срећна.

Омладино Србије!

Ја сам срећан што вам могу ово признати: била си носилац оне велике наше идеје братства и јединства народа Југославије.

Гледао сам омладину Србије не само у борби у Србији, где смо почели; ја сам је гледао у борби у најтежој студени, скоро полубосу у Босни 1941—1942 године; видео сам је у Босанској Крајини, у Далмацији — свуда.

Свуда је она била у првим редовима. Достојно се показала, као достојна наследница својих предака, српских устаника, српских хероја . . .“

ЗАКЉУЧАК

Ако се укратко осврнемо на анализу развоја устанка, морамо, пре свега, утврдити да је највећи успех брзом развоју устанка било:

1) Претходна припрема, те се зато могло прећи у повољном тренутку на оружану борбу, која је брзо прерасла у народни устанак;

2) Устанак је био добро организован и развијао се равномерно и под непосредним руководством друга Тита;

3) Одреди су одмах по формирању прешли у акције;

4) Сједињени су били сви облици борбе: саботаже у граду, рушење комуникација, напад на оружану снагу, уништавање квислиншког апарата.

Такав успешан развитак устанка у Србији допринео је развоју устанка у осталим земљама Југославије. Устанак српског народа 1941 године дело је слободарског српског народа, који је, настављајући своју ослободилачку борбу, пошао у бој за ослобођење своје домовине од окупатора.

Из велике историске народноослободилачке борбе наших народа израсла је нова моћна држава са срећеним унутрашњим политич-

ким приликама, са демократском народном влашћу, братством и јединством наших народа, моћном Армијом — заштитником и чуваром тековина наше борбе.

Од ослобођења, уз пожртвовање и елан наших народа, у нашој новој држави, на свим секторима друштвеног живота извршене су велике промене. То је период крупних победа на пољу изградње наше државе.

Од Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије створена је Југословенска армија, модерна армија народа Југославије.

Избори, проглас републике, доношење Устава и низа нових закона које је донела Народна скупштина, претстављају крупан корак у изградњи наше државе, народне власти и новог законодавства.

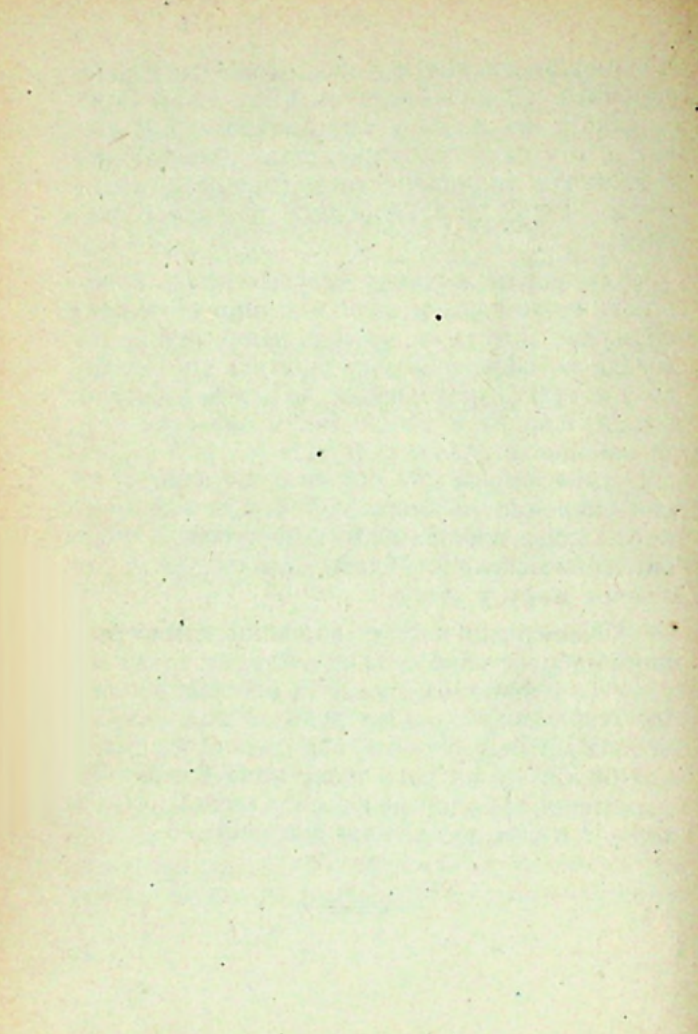
На пољу привредне изградње и обнове, исто тако, постигнути су значајни успеси: не само обнављање ратом опустошене земље, већ изградња новог привредног живота, која ће у првом реду служити интересима широких народних маса.

Велики успеси су постигнути на пољу спољне политике. Данас наша држава има моћне савезе са братским земљама: Совјетским Савезом, Пољском и Чехословачком, а такође

и са нашом сусетком Албанијом. Ови савези, нарочито савез са братским Совјетским Савезом, који нас данас у миру помаже, као што нас је и у рату помагао, израз су словенског братства и солидарности и гаранција нашој младој Републици слободног и мирног развитака.

Али, упркос великим успесима, које су постигли наши народи, велики задаци стоје пред нама. Као што су се до сада наши народи залагали за извршење свих задатака који су били у интересу наше земље, са истим пожртвовањем, еланом и дисциплином залагаће се и за извршење даљих задатака, јер је борба за њихово извршење — борба за очување тековина народноослободилачке борбе. Напор за побољшање живота нашим народима и учвршћење независности наше државе, јесте допринос миру у свету.

Данас српски народ, стојећи чврсто на бранику одбране извојеваних тековина, улаже напоре да у братском савезу са осталим народима Југославије доврши дело за које су дате велике жртве у јуначкој народноослободилачкој борби, да изгради нашу нову државу Федеративну народну републику Југославију, за коју је и сам дао велики допринос.

РЕГИСТАР

- Авала 136
АВНОЈ 101, 102, 103, 118
Азања 44
Азањска партизанска чета 42
Азбуковица 37
Албанија 151
Александровац 126
Андрејевац 55
Андријевица 129, 130
Антифашистичко веће народног ослобођења
Југославије 101, 102, 103, 118
Антифашистичко веће народног ослобођења
Санџака 114
Аранђеловац 104, 124, 131, 134
Арбанашка 122
Ариље 30
Армија Отачественог фронта Бугарске 134,
136
Арнајево 46
Аћимовићева офанзива 90
Аџинс Ливаде 38.,

Бабички партизански одред 49, 53, 54
 Багрдан 43
 Бадовинце 33
 Бајина Башта 62, 131
 Бајчестина 38
 Бајчинац 121
 Бакић Митар 71
 Балевачки Вис 84
 Банат 64
 Бања Ковиљача 33, 37, 132
 Бањица 25, 29
 Баре 40
 Белановица 42, 104
 Бела Црква 20, 132
 Бели Брег 55
 Бели Камен 132
 Бели Поток 45
 Београд 24, 26, 27, 92, 103, 132, 133, 135, 136,
 141, 143, 146
 београдска операција 133, 135, 136
 Беране 129
 Берлин 143
 Бјело Поље 63, 114
 „Билтен Врховног штаба Народноослободи-
 лацке партизанске и добровољачке војске
 Југославије“ 87, 96
 „Билтен Главног штаба Народноослободилач-
 ких партизанских одреда Југославије“ 39
 битка за Београд 133, 135, 136
 Бихаћ 101, 108

бјелопољски срез 63
Благојевих Милан-Шпанац 40, 72
Блаце 52, 84
Богатић 33
Богданица 84
Боговина 55
Бојник 111
Бољевац 56
Борак 46, 80
„Борба“ 41
Боровњак 50
Босанска Крајина 148
Босна 114, 141, 145, 148
Брајићи 71, 74
братство и јединство 145
Брда, прекосочка 116
Брђани 56
Брус 122
Буковик 75.

Ваган 124
Ваљево 33, 36, 37, 47, 68, 83, 94, 131, 146
ваљевски округ 83, 120
Ваљевски партизански одред 30, 38, 66, 83
Вардар 116
Вареш 82
Варовница 46
Васових Чедомир 64
Велика антифашистичка скупштина народног
ослобођења Србије 143

Велика Плана 111, 121
 Велика Плана, железничка раскрсница 135
 Велико Градиште 51, 82
 Велико Орашје 43
 Венчани 46
 Видин 134
 Видински пашалук 133
 Вирово 28
 Вишевац 44
 Владимирци 33
 Власеница 108, 130
 Власина 82
 Власотинце 48, 49
 Војводина 64, 141
 Војна комисија 15, 19
 Врање 54, 126
 Врањски партизански одред 54
 Враћевшница 131
 Врачевић 32
 Врњачка Бања 57
 Врховни штаб партизанских одреда Југосла-
 вије 60, 72, 94, 112
 Зујошевић Радоје-„Риста“ 58
 Вукмановић Светозар-Темпо 18, 110
 Вучје 48
 Вушовић Иван 58.

 Гајтан 111
 Гајићева Стена 37
 генерал Жданов 134

Главни народноослободилачки одбор Србије
62, 78, 143

Главни штаб партизанских одреда Југославије
60

Главни штаб Србије 59, 111, 112, 124

„Глас Јединственог народноослободилачког
фронта Србије“ 89, 91

Глушци 33

Годовик 28

Голија 88, 130

Голубац 54, 82

Горња Горевница 56

Горња Јабланица 122, 124, 126

Горња Трешњевица 40

Горњи Милановац 40, 56, 62, 70, 74, 131

Гоч 50, 57

Градиште 82

Грделица 53

Грошница 38

Гружа 56

Груловић Никола 59

Губетине 52, 86

Гучево 131.

Далмација 141, 145, 148

Дапчевић Пеко 124, 131, 132

Даросава 124

Двадесет друга дивизија НОВЈ 122

Двадесети корпус НОВЈ 130

„Двадесети октобар“ 139

- Двадесет осма дивизија НОВЈ 130
- Двадесет прва дивизија НОВЈ 122
- Двадесет седми март 12
- Двадесет трећа дивизија НОВЈ 122
- Двадесет четврта дивизија НОВЈ 122
- Девета српска бригада 121
- Девча 121
- Дедијер Влада 38
- Дедиње 17
- дефинитивно ослобођење Србије 133
- Дивчибарс 84
- Доња Трнава 120
- Доњи Милановац 54
- Драгачевска партизанска чета 56
- Драговић Димитрије 58
- Драча 38
- Дрина 68, 131, 138
- Друга армиска група НОВЈ 132, 138
- Друга дивизија НОВЈ 120, 129
- Друга јужно-моравска бригада 121
- Друга орашка партизанска чета 42
- Друга пролетерска бригада 57, 75, 82, 83, 114
- Друга шумадиска бригада 122, 124
- Други крагујевачки батаљон 38
- Други ударни батаљон Прве јужно-моравске бригаде 111
- Други шумадиски партизански одред 38, 42
- Друго заседање АВНОЈ-а 117, 118
- Дугошевић Вељко 54
- Дудић Миша 112

Дулане 38
Думача 33, 40
Дунав 132, 134
Дучина 46.

Ђердап 134
Ђилас Милован-Ђидо 18
Ђевђелија 116
Ђорђевић Влада 48
Ђуричић Бошко 45.

Емигрантска влада 102.

Жабалски партизански одред 65
Жабаре 43
Жагубица 55, 134
Жакула 40
Жданов, генерал 134
Ждеглово 53
Житни поток 111
Жујовић Сретен-Црни 18, 59, 71
Жупа 50, 106, 122.

Завлака 37, 68
Заглавски партизански одред 55
Загреб 103, 141
Зајечар 134
Зајечарски округ 55
Зајечарско-бољевачки партизански одред 55
Закић Милоје 49, 84

закључак 149
Западна Морава 56, 131, 132, 138
Западна Србија 27, 34, 81, 82, 84
Заплање 49
Зворник 108, 130, 131
Зечевић Влада 38, 67
Златар 93
златарска герила 93
Златибор 75, 130, 131
Златиборска партизанска чета 28.

Ибар 57, 124, 131
Ивањица 75
Ивковић Љуба 46
Извршни народноослободилачки одбор Београда 143, 144
Издаја владе 1941 године 10
Илић Милан 40
Источна Босна 108, 114, 128
Источна Србија 54, 82, 128, 132.

Јабланица 82, 86, 110, 121, 130, 131
Јабланички партизански одред 52, 54, 88, 110
Јабланичко-пасјачки партизански одред 90
Јадар 36, 68
Јагодина 45, 138
Јајинци 31
Јакшић Павле 57
Јанкова Клисура 106
Јарушица 44

Јасика 50
 Јастребац 50, 52, 53, 86, 88, 90, 106, 107, 110,
 121, 132
 Јастребачки партизански одред 88, 90, 106,
 110, 121
 Јахорина 82
 Једанаеста дивизија НОВЈ 130
 Јединствени народноослободилачки фронт
 Београда 143
 Језербара 40
 Јелашница 58
 Јелица 56
 Јелова Гора 131
 Јерковић Душан 28
 Јерковић Јован 46
 Јерковић Небојша 33
 Јовановић Ђорђе 46
 Јовановић Жика-Шпанац 20, 84
 Јовановић Раде 45, 46
 Јовановић Радивоје-Брадоња
 Јовац 45
 Јововић Десимир-Чича 50
 Јововића Ливаде 122
 Јошаница 121
 Југословенска армија 150
 Јужна Морава 53, 128, 131
 Јужна Србија 47
 Јулски устанак 10, 20.

Каблар 56
Казаница 56
Каменица 37, 74
Каран 47
Кардељ Едвард 19
Качер 42
Кесеровић 106, 121
„Кики“, курир 127
Кикиндски партизански одред 64
Кладањ 108
Клисурица 86
Кљајић Филип-Фића 59, 93
Кнежевић Владимир-Волођа 64
Ковачевић Радован 110
Колашин 129
Колубара 42
Комунистичка партија Југославије 9, 11, 12,
13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 146
Концентрација снага за ослобођење Србије
129
Кончар Раде 19
Копаоник 88, 122, 130
Косаничка партизанска чета 84
Косаовица 121, 122
Косјерић 131
Коснај 45, 46, 82, 134
Космајски партизански одред 45, 81, 83, 92
Косовска Митровица 130
Коцељево 37
Крагујевац 38, 40, 132, 138, 146

Крагујевачки партизански одред 38
 крагујевачко подручје 104
 Крајински партизански одред 55
 Краљевачки батаљон 57
 Краљевачки партизански одред 50, 57
 Краљево 50, 57, 68, 72, 138
 Кремењача 42
 Крнета 58
 Кремановић Бранко 59
 Крстић Бошко 53
 Крстић Слободан 112
 Крупањ 20, 32, 33, 37, 62, 75, 132
 Крушевац 50, 106, 138
 Кукавица 48, 49, 110, 122
 Кукавички партизански одред 48, 110
 Куманско-меленачки партизански одред 64
 Куршумлија 50, 84, 126
 Кутузов 133
 Кушин Милинко 28.

Лазаревац 42, 104, 131
 Лајевац 30, 131
 Лебане 48, 49, 53, 111, 126
 Левач 106
 Лекић Данило 33
 Лелићи 83
 лепенички срез 43
 Лесковац 136
 лесковачки округ 48
 Лесковци 84

- Леушини 56
- Лесе 48, 53, 110
- Лим 64, 82, 120
- Лисањ коса 40
- Лозница 33, 37, 62, 68, 75, 132
- Лондон 102
- Лучић Милутин 49.

- Љешница 132
- Љиг 30, 131
- Љотић Димитрије 76, 80, 126
- Љотићевски „добровољачки корпус“ 136
- Љубићска партизанска чета 56
- Љубовија 33, 131
- Љуљаци 40.

- Мајдантек 54
- Мала Плана 86
- Мали Јастребац 86
- Македонија 116, 142
- Манић Велимир-Брка 49
- Манојловић Милош 48, 53, 110
- Марковић Богосав 42
- Марковић Бора 45, 46
- Марковић Дража 46
- Марковић Момчило 113
- Марковић Предраг 112
- Марко митраљезац 125
- Мартиновић Ратко 67
- Матарушка Бања 57

Мачва 36, 68, 134
Мачвански партизански одред 33, 83
Медведник 131
Медвеђа 48, 53
Метохија 108
Мијалковић Милан 28
Микуловце 86
Милошевац 43
Милутиновић Иван 19, 34
Минићево 55
Мионица 74
„Мира“ 48
Мисача 92
Митић 71, 73
Митровић Ратко 56
Михаиловић Дража 66, 67, 68, 71, 72, 73, 76,
80, 92, 103, 126, 142
Михаиловић Ђирило-„Грујица“ 112
Мишковац 37
Младеновац 134
Младеновић Танасије 42
Кокрински партизански одред 64
Морава 53, 56, 106, 116
Моравска партизанска чета 42
Мравињци 83
Мрзеница 49, 50
Мушић 32.

Народна власт 77, 100, 143, 145
Народноослободилачка војска, стварање 94

Национални комитет народног ослобођења Југославије 118

Недељковић Раја 38

Недић Милан 76, 80, 103, 126, 141

Неретва 108

Нешковић Благоје 112

Ниш 58, 136

Нишава 58

Нишавски партизански одред 57, 58

нишки округ 57, 108

НКОЈ 118

Нови Варош 63, 64, 82, 83

новопазарски срез 114.

Обрадове Столице 55

Обреновац 134

Овчар 56

Овчар-Бања 56

Озренски партизански одред 57, 58

Опленец 42

Орашац 92

Орашка партизанска чета 42

органи народне власти 77

Орид 37

Осјечина 131

ослобођена територија у Србији крајем 1942
године 95

ослобођена територија у Србији крајем лета
1943 године 115.

ослобођена територија у Србији у лето 1941
године 61
Отачественофронтовска Бугарска 134, 136.

Павловић Ратко 52
Паланачка партизанска чета 42
Палилула 58
Парцане 45
Пасјача 84, 86
Пета дивизија НОВЈ 129
Пета јужно-моравска бригада 120
Пета крајишка бригада 114
Пета непријатељска офанзива 108
Петровац на Млави 54
Пећ 130
Пецка 75, 131
Пештер 130
Пирот 126
пиротски округ 58
Писловић Димитрије, Трнавац 110
Плевље 130
Повлен 83
Погачарски Сима 54
Подвис 58
Подгорина 37
Подунавски партизански одред 65
Пожаревац 54, 146
пожаревачки округ 54
Пожаревачки партизански одред 54, 82, 104
Пожега 28, 30

Пољска 150
 Поморавски партизански одред 38, 45
 Поповић Владо 19
 Поповић Коча 45, 46, 93, 124, 132
 Поповић Света 112
 Поповски Јаша — „Марко Шпанац“ '52
 Посавина 68, 94, 134
 Посаво-тамнавски партизански одред 81
 Посавски партизански одред 33, 46
 Поцерица 37, 68
 Правитељствујуици совјет сербски 80
 Прва армија НОВЈ 143
 Прва армиска група НОВЈ 132, 134, 135
 Прва војвођанска бригада 114
 Прва дивизија НОВЈ 120, 130
 Прва јужно-моравска бригада 111, 112
 Прва непријатељска офанзива 44, 56, 64, 68
 Прва пролетерска бригада 57, 75, 82, 93, 94
 Прва шумадиска бригада 112
 Први јужно-моравски партизански одред 110, 111
 Први конгрес Уједињеног савеза антифашистичке омладине Србије 146
 Први корпус НОВЈ 130
 Први крагујевачки батаљон 38
 Први пролетерски корпус НОВЈ 138
 Први српски устанак 80, 133
 Први ударни батаљон Прве јужно-моравске бригаде 111

- Први шумадиски партизански одред 38, 40,
104
- Прво заседање Антифашистичког већа народ-
ног ослобођења Југославије (АВНОЈ-а)
101
- Прељина 56
- Пржар 54
- прибојски срез 114
- привремена влада Југославије 118
- Прислонница 56
- проглас републике 150
- Прокупље 50, 52, 84, 86, 111, 120, 126, 136
- Пуста Река 111.
- Раброво 82
- Равна Гора 66, 71, 73, 74
- Радан 110, 111, 112, 122
- Радановци 84
- Радовановић Миле 56
- Радовановић Милија 53
- Рађевина 37
- Рађевска партизанска чета 20
- Разбојна 106
- Ракић Милан 107
- Ранковић Александар-„Марко“ 19, 24, 34
- Расински партизански одред 49, 84, 88, 101,
106
- Растовница 50
- Рача Крагујевачка 43, 44
- Рачанска партизанска чета 42

Рашка 57, 130
Ргаје 122
Ресавска партизанска чета 42
Рибар Иво-Лола 19, 34
ришањски мост 45
Рогача 46
Рогачица 131
Романија 82
Ртањ 55
Рудник 42, 44, 112, 132, 134
Рудо 82, 93, 94
Рудовци 92, 104.

Сава 47, 134
саветовање војних делегата 60
Салаш 56
Самцак 63, 76, 82, 93, 108, 109, 114, 128
Сварча 86
Свилајнац 43
Сврљински партизански одред 57, 58
Седамнаеста дивизија НОВЈ 129
Селичевица 49
Сираново 104
сјенички срез 114
Скоковци 84
Слатина 46, 106
слободна територија, стварање 59
Словенија 140, 141, 142
слом старе Југославије 10
Смајевић Василије 48, 52

Смедеревска Паланка 44, 134
 Совјетски Савез 15, 16, 21, 140, 141, 150, 151
 Соко Бања 58
 Соколска планина 131
 Сопот 92
 Сребреница 108, 130
 Срем 64, 65, 114, 143
 Сремска Митравица 65
 српске дивизије, формирање 118
 СССР 15, 16, 21, 140, 141, 150, 151
 Стамболић Петар 113
 Столице 32, 34, 60, 62
 Страгари 131
 Субјел 28
 Сува Планина 49
 Суворор 131, 132
 Суворорски партизански одред 81, 83
 Сурдулица 126
 Сушица 84.

 Таковска партизанска чета 56
 Тара планина 130, 131
 Текериш 33
 Тимочка буна 77
 Тимочки партизански одред 121
 Тито 18, 19, 34, 60, 66, 67, 68, 71, 73, 93, 96,
 101, 108, 118, 138, 143, 146, 149
 Тодоровић Миле 46
 Томић Мирко 49
 Топлица 50, 81, 84, 88, 121, 122, 124, 126, 130

Топлички партизански одред 50, 52, 84, 88
Топола 134
Трећа јужно-моравска бригада 120, 121
Трећа непријатељска офанзива 93, 114
Трећа санџачка бригада 93, 114
Трећи Крагујевачки батаљон 38
Тридесет шеста дивизија НОВЈ 130
Тринаести корпус НОВЈ 131
Трнавска партизанска чета 56
Трновац 54
Трстеник 138.

Уб 47

Увац 64, 75

Ужице 44, 62, 70, 73, 75, 78, 94, 131, 146

Ужичка Пожега 28, 30, 70, 72, 73, 74

Ужичка партизанска чета 28

ужички округ 120

Ужички партизански одред 28

Уједињени савез антифашистичке омладине
Србије, први конгрес 446

Урошевић Љубиша 45

Устав Федеративне народне републике Југо-
славије 150

Ушће 57.

Филиповић Стево 33

формирање српских дивизија 120

Фоча 130

Фрушкогорски партизански одред 65.

Хан Пијесак 108
 Хензел 104
 Херцеговина 145
 Хрватска 140, 141.
 Централна Србија 38
 Цер 33, 68, 132, 134
 Церовац 37
 Црвена армија 16, 126, 133, 134, 136, 138, 141,
 143, 145
 Црквица 111
 Црна Гора 82, 94, 108, 109, 128, 142, 145
 Црна Трава 49.
 Чајниче 82
 Чачак 44, 57, 62, 70, 72, 74, 75, 94, 138
 чачански округ 120
 Чачански партизански одред 56, 92
 Челебић 114
 Чемерница 56
 Честелин 54
 Четврта јужно-моравска бригада 120
 Четврта непријатељска офанзива 108
 Четврта санџачка бригада 114
 Четрнаести корпус НОВЈ 131, 132, 133
 Чехословачка 150
 Чешљева бара 104
 Чика Вуле 123
 Читлук 106
 Чолаковић Родољуб 59
 Чумић 42.

Цигоље 86.

Шабац 34, 67

Шавник 130

Шеснаеста дивизија НОВЈ 130

Шеста дивизија НОВЈ 130

Шеста јужно-моравска бригада 120

Шеста непријатељска офанзива 112, 114, 120

Широко 37

Шкипића поток 56

Штаб народноослободилачких партизанских
одрода Санџака 64

Шумадија 82, 94, 126, 128, 132, 145

Шумадиски партизански одред 83.

ПРЕГЛЕД ИЛУСТРАЦИЈА

- 1) Милош Бајић: Кућа на Дедињу у Београду у којој је одржан састанак Централног комитета Комунистичке партије Југославије, на коме је донета одлука о оружаном устанку против окупатора . . . 17
- 2) Милош Бајић: Масовно дотеривање родољуба у логор на Бањици код Београда 25
- 3) Милош Бајић: Извођење родољуба из бањичког логора на масовно стрељање у Јајинцима код Београда 29
- 4) Ђорђе Андрејевић-Кун: Стрељање родољуба из бањичког логора у Јајинцима код Београда 31
- 5) Милош Бајић: Кућа у којој је у прво време заседавао Главни штаб за Србију 35
- 6) Факсимил првог броја „Билтена Главног штаба народноослободилачких партизанских одреда Југославије“ . . . 39

- 7) Факсимил једног броја „Борбе“, органа Комунистичке партије, штампаног у Београду 1941 године у илегалној штампарији 41
- 8) Милош Бајић: Диверзије. — Партизани руше мост 51
- 9) Развој устанка и ослобођена територија у Србији у лето 1941 године. — Размера 1 : 2,500.000 61
- 10) Ђорђе Андрејевић-Кун: Заседа 69
- 11) Ђорђе Андрејевић-Кун: Народ се брине о својој војсци 79
- 12) Ђорђе Андрејевић-Кун: Партизански одред на одмору 85
- 13) Факсимил 17—19 броја „Билтена Врховног штаба“ издатог поводом годишњице народноослободилачке борбе 87
- 14) Факсимил првог броја „Гласа Јединственог народноослободилачког фронта Србије“ од 30 августа 1942 године, рађен на шапирографу 89
- 15) Факсимил 2—3 броја „Гласа Јединственог фронта Србије“. Иако под веома тешким условима илегалног рада, већ други број излази одлично опремљен и масовно се растура 91

16) Ослобођена територија у Србији крајем 1942 године. — Размера 1 : 2,500.000	95
17) Ђорђе Андрејевић-Кун: Колона у маршу	99
18) Ђорђе Андрејевић-Кун: Јуриш . .	105
19) Ђорђе Андрејевић-Кун: Ношење рањеника	107
20) Ђорђе Андрејевић-Кун: Хируршка операција	109
21) Факсимил наредбе Главног штаба Народноослободилачке војске и партизанских одреда за Србију о формирању Шумадинске бригаде	113
22) Ослобођена територија у Србији крајем лета 1943 године. — Размера 1 : 2,500.000	115
23) Ђорђе Андрејевић-Кун: Политички час	117
24) Ђорђе Андрејевић-Кун: Народни борци	119
25) Ђорђе Андрејевић-Кун: Чика Вуле, стари борац из околине Прокупља . . .	123
26) Ђорђе Андрејевић-Кун: Митраљезац Марко, рударски радник из Ибарске долине	125
27) Ђорђе Андрејевић-Кун: Млади партизански курир звани „Кики“, сада студент	127

28) Концентрација наших снага за ослобођење Србије — Размер 1:4,000.000 129

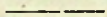
29) Битка за ослобођење Београда . 135

30) Први летак штампан и растуран у ослобођеном Београду. — Позив на митинг у славу ослобођења Београда . . . 137

31) Факсимил првог броја „20 октобра“, издатог четвртог дана по ослобођењу Београда 139

32) Факсимил објаве одлуке о постављењу првог Извршног народноослободилачког одбора града Београда 144

33) Факсимил прогласа о састанку Прве скупштине делегата народноослободилачких одбора Србије 147

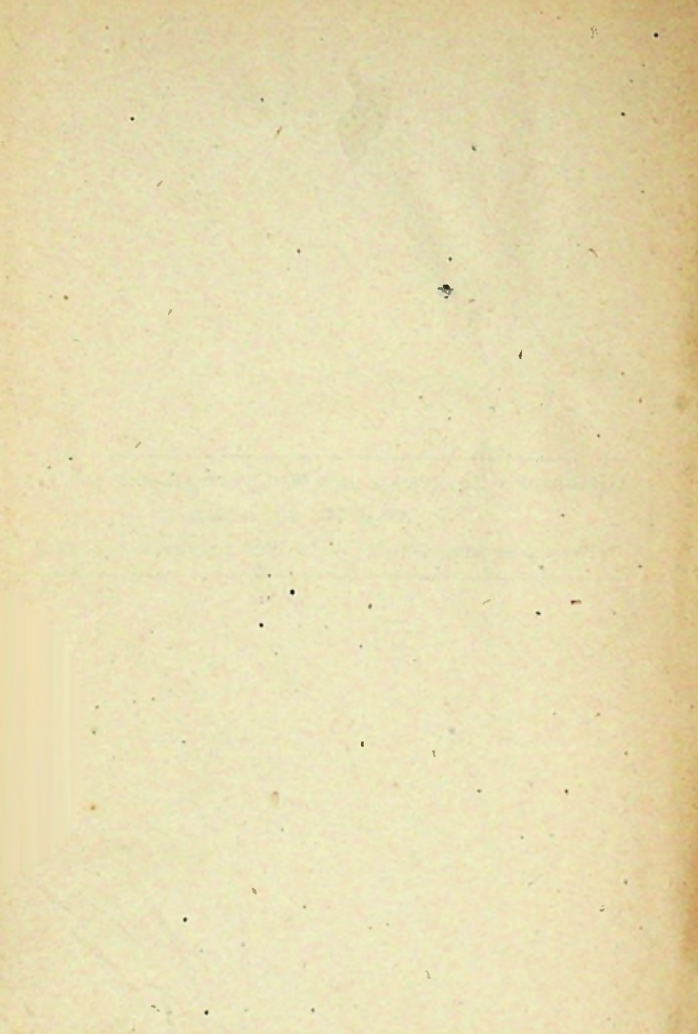

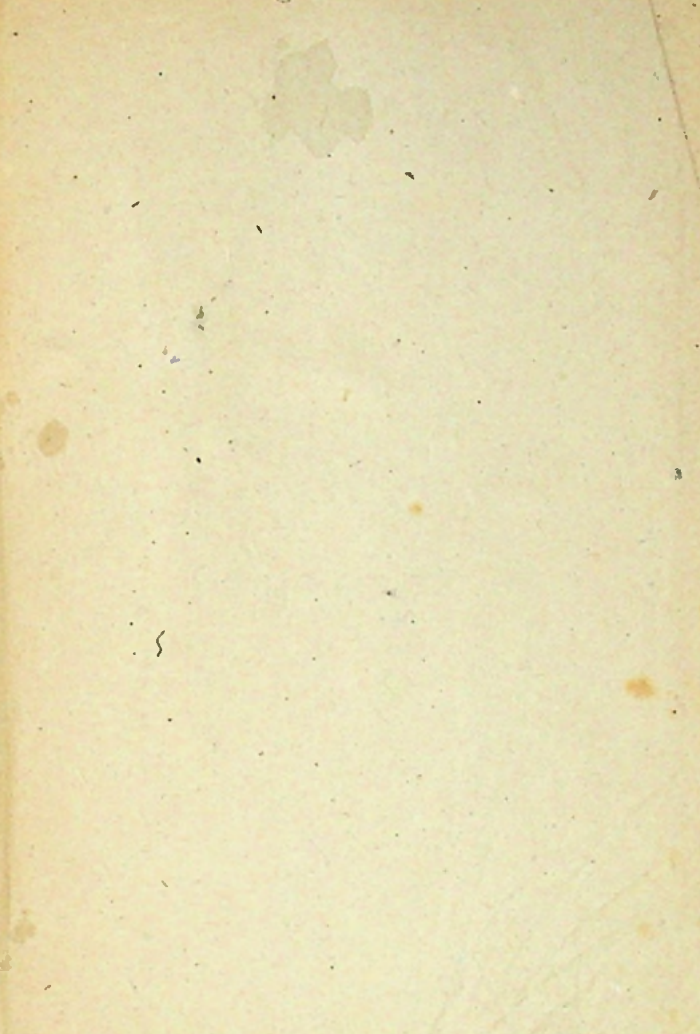
СА Д Р Ж А Ј

	Стран
Увод	9
Издаја владе и слом старе Југославије . . .	10
Припреме за народноослободилачку борбу	14
Почетак народноослободилачког рата у Србији	27
Ширење устанка и формирање партизан- ских одреда	27
Ужички партизански одред	28
Ваљевски партизански одред	30
Мачвански партизански одред	33
Крагујевачки партизански одред	38
Први шумадиски партизански одред . . .	40
Други шумадиски партизански одред . .	42
Поморавски партизански одред	45
Космајски партизански одред	45
Посавски партизански одред	46
На југу Србије	47
Округ лесковачки	48

Кукавички партизански одред	48
Бабички партизански одред	49
Топлички партизански одред	50
Јабланички партизански одред	52
Врањски партизански одред	54
Источна Србија	54
Пожаревачки партизански одред	54
Зајечарски округ	55
Зајечарско-бољевачки партизански одред	55
Чачански партизански одред	56
Краљевачки партизански одред	57
Нишки округ	57
Озренски партизански одред	58
Сврљински партизански одред	58
Нишавски партизански одред	58
Развијање устанка и стварање слободне територије	59
Народноослободилачка борба у Санџаку	63
Развитак устанка у Војводини	64
Мокрински партизански одред	64
Кикиндски партизански одред	64
Куманско-меленачки партизански одред	64
Жабалски партизански одред	65
Фрушкогорски партизански одред	65
Подунавски партизански одред	65
Борба народа за слободу и рад издајника	66
Формирање органа народне власти	77

1942 година	83
Стварање редовне народноослободилачке војске	94
Развитак народне власти у 1942 години .	100
1943 година	104
Општа ситуација и формирање већих је- диница у Србији	108
Војно-политичка ситуација крајем 1943 године	116
1944 година и формирање српских диви- зија	120
Крупније операције у Србији	126
Дефинитивно ослобођење Србије и битка за Београд	133
Учвршћивање народне власти у Београду и Србији	143
Закључак	149
Регистар	153
Преглед илустрација	

Народна библиотека
'РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ'

С0 94(497.11)

МАРКОВИЋ М.

Преглед народно

ПЕСКОВАЦ

000009527

COBISS o